

آقا

مأمورم از طرف سر ادواردگری رسید کاغذ مورخه ۱۱ این ماه را در خصوص خدمات بعضی از آقایان که در مدت اغتشاش طهران به موقع ظهور رسیده بود اعلام دارم و جواباً اطلاع بدهم که سر ادواردگری با پیشنهاد ویکونت مورلی کاملاً همراه و مدیر کل تلگرافخانه مجاز است که مطالب پیشنهادی خود را از طرف دولت اعلیحضرتی به عموم اجزاء اعلان داشته و همچنانکه اظهار تشکر از مازور استوکس و مستر اوکونر [اوکانر] شده از دکتر اسکات هم بشود.

کامیل [گامبل؟]

نمره - ۲۳۰

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۲۴ سپتامبر ۱۹۰۹ [۱ مهر ۱۲۸۸؛ ۸ رمضان ۱۳۲۷] از قلهک
سفیر تازه روسیه امروز صبح وارد طهران گردید. مایلم که موقع را غنیمت شمرده و یادآوری نمایم که چه اندازه خوشحال بودم که در مدت اغتشاش مثل مسیو سابلین همکاری داشتیم. همراهی صادقانه و مساعدت او اسباب تشکر دائمی من خواهد بود.

نمره - ۲۳۱

مراسله سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۹ سپتامبر ۱۹۰۹ [۱۷ شهریور ۱۲۸۸؛ ۲۳ شعبان ۱۳۲۷] از قلهک.
آقا

در این چهار هفته گذشته مرکز مهم اغتشاش فقط کرمان است و دستجات بزرگ دزدان عرب آن مملکت را غارت می نمایند و در اطراف سلطان آباد به طوری که در راپورت ماه گذشته اطلاع داده شد الوار در دزدی خود باقی هستند.
در شمال مابین قراولهای قنولگری روس در ارومیه با عده ای از اکراد در قریه نزدیک ارومی جنگ شده و همچنین مابین عده ای از قشون روس در تبریز و دسته ای از فداییهای محلی در نزدیکی مرند نزاع است. بغیر از این نقاط مذکوره در جاهای دیگر اغتشاش مهمی اتفاق نیفتاده هرچند که بی نظمی راههای جنوب و مخصوصاً راه بوشهر و اصفهان تا آباده و راه کرمان به یزد شیوع دارد ولی راپورت اغتشاش شهرهای عمده و ولایات نرسیده و در پایتخت هم نظم کامل برقرار است. دولت هنوز در دست کمیته ای است که اسم خود را «هیئت مدیره = Directeur» نامیده و سردار اسعد وزیر داخله و سپهدار وزیر جنگ هم داخل هیئت مدیره شده اند و این هم برای این است که اتفاقی مابین کمیته که در واقع حکومت می کند و وزرایی که وجود آنها فقط برای اجراء نمودن احکام آن کمیته و نگاه داشتن صورت ظاهر وزارت است به عمل آید.

در یکی از نمره‌های روزنامه «تایمز» دیدم که خبرنگار آن روزنامه در پترزبورگ راپورت داده است که دواتر رسمی روسیه اوضاع ایران را تاریک مشاهده می‌نمایند و اظهار می‌دارند که هرج و مرج در چندین ایالت شیوع پیدا کرده است و تمام راهها بواسطه دزدان و قطاع‌الطریق مسدود است و تجارت هر ماهه رو بنقصان گذاشته است. من از این تلگراف چنان استنباط می‌نمایم که عقیده سن پترزبورگ این است که اوضاع ایران در این یکماهه که در تحت حکومت تازه است بدتر از آن موقعی است که به سبک قدیم بود.

من گمان نمی‌کنم که حقیقتاً بتوانند این عقیده را ثابت نمایند. تازگی ندارد که دزدها راهها را مسدود کرده‌اند. در تمام مدت اقامت من در ایران راهها همین حال را داشته اینک از تجارت کاسته می‌شود اوضاع سابق هم به همین منوال بوده است.

گمان می‌کنم که گمرکات شمال در عوض اینکه تنزل نماید رو به ترقی نهاده است و باز گمان نمی‌کنم آن طوری که گفته شده هرج و مرج زیاد است این مسئله صحت داشته باشد. بلی در بعضی نقاط اغتشاش هست ولی این مسئله تازگی ندارد. تا اینکه به این مملکت مساعدت کافی پولی نشود سفاقت است اگر تصور شود اصلاح فوق‌العاده در امور ایران حاصل خواهد گردید ولو هر قسم حکومت متصدی امور باشد.

عجالتاً دولت بطور دست‌ودهن زندگی می‌نماید و جزئی وجهی که ممکن است تحصیل شود عبارت از همان وجوهاتی است که جبراً از مرتجعین گرفته می‌شود با مقدار خیلی کم از بابت گمرکات مالیات که منبع عمده عایدات دولتی است ممتنع‌الوصول بود و حالا هم چیزی وصول نمی‌شود. دولت خیال دارد که یک مقدار از جواهرات دولتی را گرو بگذارد ولی با این وجوهات نمی‌شود نقاط مغشوش را منظم نمود بلی کفایت مخارج یومیه دولتی را می‌نماید.

آیا این وجوهات فوق، مخارج دولتی را تا افتتاح مجلس که در اواسط ماه آتیه واقع خواهد شد کافی خواهد بود یاخیر. هنوز معلوم نیست ولی آنچه قطعی است این است که از دولتین تقاضای استقراض نخواهند کرد به جهت اینکه معلوم است یکی از شرایط استقراض نظارت در مخارج آن خواهد بود مگر اینکه بی‌اندازه احتیاج داشته باشند. در آن موقع هم هرچه زودتر یک وجه کافی کارسازی بشود بهتر خواهد بود.

بارکلی

www.adabestanekave.com

نمره ۲۳۲ -

مراسله سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۹ سپتامبر ۱۹۰۹ [۱۷ شهریور ۱۲۸۸؛ ۲۳ شعبان ۱۳۲۷] از قلهک
آقا

در مراسله ۱۲ ماه اوت [۲۰ مرداد؛ ۲۵ رجب] سوادى از پروتواکل ممضى به امضای
مستر چرچیل و مسیو بارن اوسکی مترجمین سفارتین و نمایندگان دولت ایران تقدیم

داشتیم. آن پروتوکل راجع بود به تسلیم جواهرات سلطنتی و قرارداد مستمری شاه سابق به مبلغ هفتاد و پنجهزار تومان و تعیین روز حرکت شاه که در ۱۷ ماه اوت مقرر شده بود و بنا به قرارداد می‌بایست که آن پروتوکل را نمایندگان دولتین و وزراء تصویب نمایند، ولی قبل از وقتی که برای حرکت محمدعلی میرزا معین شده بود پاره‌ای مسائل پیش‌آمد که در آن پروتوکل مذکور نبود و به همین ملاحظه پروتوکل به امضای اشخاص مزبوره نرسید.

اینک سوادى از پروتوکل جدید برای شما ارسال می‌دارم. این پروتوکل متضمن غالب شروط پروتوکل سابق بعلاوه بعضی مسائل دیگر است که مذاکره در آن مسائل اسباب تعویق حرکت محمدعلی میرزا را فراهم کرد. دو فقره از این مسائل باعث مذاکرات طولانی با دولت ایران گردید. البته ملتفت خواهید شد که مسائل مذکوره در خصوص قروض شاه سابق به بانک روسی و حرکت محمدعلی میرزا با اتباع مرتجعین [مرتجع] خود از ایران به طوری که در این پروتوکل مرتب شده، موافق میل دولت روس است. دولت ایران قروض شاه سابق را در عهده گرفته و مواجب او را به صد هزار تومان اضافه کرده و در عوض محمدعلی میرزا املاک خود را به دولت ایران منتقل می‌نماید.

مذاکرات جزئی در خصوص قروض شاه سابق مابین دولت روس و بانک روس و دولت ایران در جریان است و گروه این قرض گمرکات شمالی خواهد بود با فرع صدی شش در صورتی که سابقاً از قران صدی نه و صدی دوازده بود.

مرتجعینی که با محمد علی میرزا در سفارت روس متحصن بودند مجاز خواهند بود که با محمد علی میرزا حرکت نمایند مشروط براینکه متحصنین از طرف خود و کیلی تعیین نمایند که هرکس از ایشان ادعایی داشته باشد، در حضور نماینده سفارت روس محاکمه بشوند.

در خصوص محاکمهای که ممکن است درباره این اشخاص اتفاق بیفتد از قبیل گفتگوی در باب قنات و غیره در اینکه آیا حضور نماینده سفارت روس لازمست یا خیر مورد بحث و ترتیب او به عهده تعویق افتاد و قرار شد که بعدها مابین سفارت روس و دولت ایران ترتیبی داده شود.

سواد یادداشتی که در همین قضیه من و همکار روسم به دولت ایران نوشتیم لغاً ارسال شد. این چهار لفظ *Pour les affaires Passées* (برای کارهای گذشته) که در آن مراسله مذکور یادآوری شده بود باعث مذاکرات طولانی گردید. نمایندگان دولت ایران اصرار زیاد نمودند که بعد از کلمات *poursuite civile* (جلب به محاکمه) آن چهار لفظ گذارده بشود و اگر این چهار لفظ گذاشته می‌شد دیگر در محاکمات برای نماینده روس در دعاوی آتی مجال حضور باقی نمی‌ماند.

رفتار سفارت انگلیس همیشه با پناهندگان سفارت موافق بوده است با اظهارات نمایندگان ایران به این معنی که سفارت انگلیس حمایت خود را همیشه در حق متحصنین برای اعمال گذشته ایشان معمول داشته [است] نه برای امور آتی ولی مابین اشخاصی که در سفارت روس متحصن شده‌اند، کسانی هستند که در تحت حمایت روس می‌باشند در این صورت

مسئله تفاوت پیدا می‌کند و من می‌توانم بگویم تا مدتی که اشخاص مذکوره در تحت حمایت روس هستند و همکار روس من هم مایل نیست که از آنها سلب حمایت کرده باشد سفارت روس حق دخالت در امور راجعه به آنها را دارد. و به همین دلیل من با همکار روسم همراهی نمودم.

نمایندگان دولت ایران قبول نکردند که مابین این دو قسم حمایت تفاوتی بوده باشد و اظهار نمودند که درباره تمام متحصنین به یک ترتیب رفتار خواهد شد و طوری نمایندگان دولت ایران در این مطلب جدیت و ایستادگی نمودند که اگر همکار روسم این عقیده خود را پیش ببرد، گمان می‌کنم بعد از این با تمام متحصنین به همین طور رفتار خواهند کرد به این معنی که بعد از این هم درباره آنها حمایت نموده و مابین اشخاصی که در سفارت متحصن شده‌اند و اشخاصی که در تحت حمایت هستند تفاوتی نخواهند گذاشت.

چون ما نتوانستیم در این مسئله اتفاق آراء تحصیل نماییم و بملاحظه اینکه در حرکت محمدعلی میرزا تعویق حاصل نشود مصمم شدیم که به دولت ایران یادداشتی فرستاده و تقاضا نماییم که این مسئله را عجالاً مسکوت‌عنه بگذارند.

پروتکل ملفوف را دیشب نمایندگان امضاء نمودند و باید که امروز به امضای تمام وزراء ایران برسد. تمام شرایطی که حرکت محمدعلی میرزا بسته به اجراء آنها بود به موقع اجراء گذاشته شد و امید است که تا عصر محمدعلی میرزا با اتباع مرتجعین [مرتجع] خود از سفارت روس حرکت نمایند.

بارکلی

ضمیمه ۱ در نمره ۲۳۲

(پروتوکل^۱ که در ۲۵ ماه اوت [۲ شهریور؛ ۸ شعبان] امضاء شده است.)
محض تسریع در حرکت از ایران اعلیحضرت محمد علی میرزا شاه سابق ایران که فعلاً در تحت حمایت سفارتین روس و انگلیس است وزیر مختار انگلیس و شارژدافر روس از یک طرف و وزرای دولت ایران از طرف دیگر متفقاً ترتیب پروتوکل ذیل را دادند.
آرتیکل^۲ اول اعلیحضرت محمدعلی میرزا چون اظهار نمودند که تمام جواهرات و سایر اشیاء سلطنتی که در تصرف ایشان بوده است به دولت ایران تسلیم کرده‌اند. دولت ایران بعد از ترتیب‌دادن صورتی از تمام جواهرات و اشیاء دیگری که تحویل گرفته است سیاهه‌ای از آنچه کسر است و از آنچه عوض شده است به سفارتین خواهد داد و سفارتین از محمدعلی میرزا توضیحات با دقت تحقیقی و تمام شرح و تفصیلی که ممکن باشد در اینکه جواهرات و اشیاء مذکوره چه شده است تحصیل خواهند کرد و در صورتی که بعضی از آنها در

(۱) پروتکل (پروتوکل)، Protcole - مقاله نامه سیاسی - صورت مجلسی که در -

باره امور سیاسی میان مقامات رسمی دو یا چند کشور نوشته شود. - ۴.

(۲) آرتیکل، Article - بند، ماده، موضوع، شرط، فقره. - ۴.

نزد خود اعلیحضرت یا اشخاصی که در بست سفارت روس هستند بوده یا توضیحاتی که داده اند خلاف باشد سفارتین هر چه در امکان ایشان باشد برای استرداد آن اشیاء به عمل خواهند آورد.

(۲) هرگاه در حضور محکمه‌های سفارتین معلوم شود که از تاریخ ۱۶ ژوئیه ۱۹۰۹ [۲۵ تیر ۱۲۸۸؛ ۲۷ ج - ۱۳۲۸] ببعده اعلیحضرت محمدعلی میرزا جواهرات و اشیاء سلطنتی را فروخته یا گرو گذاشته یا پنهان کرده است و ممکن نشود عین آن اشیاء را مسترد دارند دولت ایران قیمت آن اشیاء را از مستمری ایشان کسر خواهند نمود.

(۳) اعلیحضرت محمدعلی میرزا تمام اسنادی که دارد متعلق به جواهرات سلطنتی که در بانکها یا صرافخانه‌های دیگر که قرض می‌دهند یا در نزد اشخاص متفرقه در رهن پولی است که به ایشان داده‌اند به دولت ایران تسلیم می‌نماید و دولت ایران می‌تواند بمیل خود آن جواهرات مرهونه را از گرو بیرون بیاورد.

(۴) تمام قروض شخصی اعلیحضرت محمدعلی میرزا خواه از بانک استقراضی ایران که در اول ژوئیه ۱۹۰۹ [۱۰ تیر ۱۲۸۸؛ ۱۲ ج ۲ - ۱۳۲۷] باضافه منافع بالغ بر دو کرو و چهارصد و سیزده هزار و چهارصد و سی و چهار تومان و شش هزار و هفده شاهی بوده است و خواه از تبعه خارجه که پیش از ۱۶ ماه ژوئیه ۱۹۰۹ [۲۵ تیر ۱۲۸۸؛ ۲۷ ج ۲ - ۱۳۲۷] استقراض شده و قبل از ۱۹ ماه اوت ۱۹۰۹ [۲۷ امرداد ۱۲۸۸؛ ۲ شعبان ۱۳۲۷] به وزارت امور خارجه اطلاع داده باشند و تمام آنها به ثبوت رسیده و از روی اسناد صحیح باشند، تبدیل به حساب دولت ایران خواهد گردید که مسؤل ادای آن وجوه خواهد شد. تفصیل جزئیات این تبدیل معامله بموجب اسناد مخصوصه‌ای خواهد بود که باید منتهی مدت در ۲۹ ماه اوت ۱۹۰۹ [۶ شهریور ۱۲۸۸؛ ۱۲ شعبان ۱۳۲۷] به امضاء برسد.

(۵) اعلیحضرت محمدعلی میرزا تمام املاک شخصی خود را که عمده آنها واقع در آذربایجان است به دولت ایران واگذار خواهد کرد و کلیه قباجات و اسناد این املاک را به دولت ایران تحویل خواهد داد و قبالة مخصوص هم در واگذاری این املاک به دولت امضاء خواهد نمود. در خصوص املاکی که در بانک استقراضی ایران رهن است بانک مزبور سندی به دولت ایران خواهد داد که تصدیق می‌نماید انتقال این املاک را به دولت. و اما در باب املاک اگر گفتگویی پیدا شود اساساً از روی دفتر دولت ایران استناد خواهد شد.

(۶) دولت ایران در حق محمدعلی میرزا و خانواده او به استثناء اعلیحضرت سلطان احمد شاه و محمد حسن میرزا ولیعهد حالیه مستمری سالیانه به مبلغ ۱۰۰۰۰۰ تومان مقرر خواهد کرد که از زمان حرکت اعلیحضرت از ایران ببعده هر سه ماه به سه ماه پیش بتوسط بانک استقراضی ایران تأدیه خواهد کرد.

(۷) در صورت فوت محمدعلی میرزا دولت ایران در حق عیال و اولاد او باستثناء اعلیحضرت سلطان احمد شاه و محمد حسن میرزا ولیعهد حالیه مبلغ ۲۵۰۰۰ تومان مستمری سالیانه برقرار خواهد کرد که در بین آنها تقسیم خواهد شد. در صورت فوت

هر يك از ایشان هم (مقرری) او بخودی خود مقطوع خواهد گردید.
 ۸) اعلیحضرت محمدعلی میرزا بعد از امضاء این پروتوکل به فاصله ۴۸ ساعت از طهران خارج شده و به خارجه عزیمت خواهد کرد.

۹) در خصوص اشخاصی که حالیه در بست سفارت روس هستند و برای اعمال پلنتیکی گذشتۀ ایشان رعایت بست منظور می شود و از سفارت امپراطوری روسیه سیاهه اسامی آنها در یادداشت نمره ۳۴۹ بیستم شعبان (ششم سپتامبر) [۱۴ شهریور] به دولت ایران داده شده است مسلم است بدون آنکه در طهران يك و کیلی با شرایط تعهدی بگذارند، از ایران خارج نخواهند شد و در صورت جلب به محاکمه دعاوی که ممکن است در حق یکی از این اشخاص اتفاق بیفتد وکیل متقبل خواهد بود که به محکمه ایران حاضر شده و با حضور یکی از اعضاء سفارت روس از طرف موکل خود جواب بگوید.
 این شرط که باید یکی از اعضاء سفارت در محاکمه حاضر باشد، بطور استثناء است و موجب سابقه نخواهد شد.

۱۰) هر گاه یکی از این اشخاص به ایران مراجعت نماید از حقوق رعایت بستنی که سابقاً ذکر شد محروم خواهد بود و دیگر بعنوان بستنی درهیچیک از دو سفارت قبول نخواهد شد.
 ۱۱) دو نماینده دولتین بر عهده می گیرند که اعلیحضرت محمد علی میرزا را جداً متنبه نمایند برای آنکه فیما بعد از تمام تحریکات پلنتیکی برضد ایران اجتناب نماید و دولت امپراطوری روسیه همچنین از طرف خود وعده می دهد که تمام مراقبت های مؤثره را بعمل بیاورد برای اینکه امثال چنین تحریکات از طرف او واقع نشود.

هر گاه اعلیحضرت محمد علی میرزا از روسیه خارج بشود و همچنین اگر به سفارتین معلوم و محقق گردد که او در مملکت دیگری غیر از روسیه تحریکات پلنتیکی برضد ایران می نماید دولت ایران حق خواهد داشت که مستمری او را قطع نماید.

در سه نسخه تحریر شد زرگنده ۲۵ ماه اوت [۲ شهریور ۱۲۸۸؛ ۸ شعبان ۱۳۲۷] (۷ سپتامبر ۱۹۰۹) [۱۵ شهریور ۱۲۸۸؛ ۲۱ شعبان ۱۳۲۷]^{۱۱}

بارکلی

سابلین

فرمانفرما وزیر عدلیه

سپهدار وزیر جنگ

سردار اسعد وزیر داخله

مستوفی الممالک وزیر مالیه

صنیع الدوله وزیر علوم

سردار منصور وزیر پست و تلگراف

مشار السلطنه کفیل امور وزارت خارجه.

(۱) علت بکارگرفتن دو گونه تاریخ میلادی این بوده است که تاریخ رسمی انگلیس و

روس باهم تفاوت دارد. م.

ضمیمه ۲ در نمره ۲۳۳

یادداشت متحدالمالی که در ۲۳ ماه اوت ۱۹۰۹ [۳۱ امرداد ۱۲۸۸؛ ۶ شعبان ۱۳۲۷] به دولت ایران فرستاده شده است:

نظر براینکه در آرتیکل ۹ پروتوکل در خصوص حرکت اعلیحضرت محمد علی میرزا از ایران نمایندگان دولت ایران می‌خواستند بعد از جمله «یکی از این اشخاص» عبارت «برای کارهای گذشته» را اضافه نمایند و این فقره باعث اشکال و موجب گفتگو شده بود. لذا عبارت مذکور از پروتوکل خارج شد تا بعد قراردادی در آن مابین دولت ایران و سفارت روس داده شود.

۲۳ اوت [۳۱ امرداد ۱۲۸۸؛ ۶ شعبان ۱۳۲۷] (۷ سپتامبر ۱۹۰۹):
[۱۵ شهریور ۱۲۸۸؛ ۲۱ شعبان ۱۳۲۷]

نمره - ۲۳۳

مراسله سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۱۰ سپتامبر ۱۹۰۹ [۱۸ شهریور ۱۲۸۸؛ ۲۴ شعبان ۱۳۲۷] از قلهک
آقا

افتخار دارم که لفاً مجملی از حوادث چهار هفته اخیر را بطور معمول ارسال دارم.
بارکلی

ضمیمه در نمره ۲۳۳

حوادث ماهانه در ایران از ۷ ماه اوت لغایت ۸ ماه سپتامبر [۱۵ امرداد تا ۱۶ شهریور ۱۲۸۸؛ ۲۰ رجب تا ۲۲ شعبان ۱۳۲۷]

طهران

پروتوکل که در ۳ ماه اوت ترتیب داده شده بود و در آن پروتوکل حرکت شاه سابق را تا ۱۷ ماه اوت معین کرده بود تصدیق نیافته و بموقع اجراء گذاشته نشد. بعد از مذاکرات طولانی در هفتم ماه سپتامبر پروتوکل دیگری ترتیب داده شد که بموجب آن پروتوکل صد هزار تومان مستمیری برای محمد علی میرزا معین گردید و بعلاوه دولت ایران تمام قروض او را که یکی از آنها ۳۰۰۰۰۰۰ لیره به بانک روسی بود به عهده خود گرفت و در عوض محمد علی میرزا تمام املاک شخصی خود را واگذار به دولت ایران نمود. مذاکره کنندگان از طرف دولت ایران اعضای مهم کمیته ملی بودند که معروف به هیئت مدیره هستند. حسینقلی خان نواب، تقی‌زاده، وثوق‌الدوله، مستشارالدوله هم از هیئت مذکوره داخل مذاکره کنندگان بودند.

انتخاب پانزده نفر نمایندگان طهران برای مجلس شورای ملی در اواسط ماه اوت به انجام رسید و اشخاص ذیل منتخب گردیدند: حاجی سید نصرالله، احتشام‌السلطنه، وثوق‌الدوله، حکیم‌الملک، صدیق حضرت، مستشارالدوله، تقی‌زاده، ذکاءالملک، صنیع‌الدوله. حسینقلی

خان نواب، اسدالله میرزا، شیخ محمد حسین یزدی، یحیی میرزا، مؤتمن‌الملک، وحیدالملک. در اول ماه سپتامبر محمد حسن میرزا برادر کوچک شاه را رسماً ولیعهد نمودند و در همان روز عفو عمومی برای تقصیرات پلنکی گذشته اعلان گردید لیکن با شرایط عدیده. وزیر اکرم که در ماه اوت حاکم طهران شده بود منفصل و بجای او معتمد خاقان برادر صدیق‌السلطنه تعیین گردید.

روزنامهٔ حبل‌المتین طهران توقیف گردید و مدیر او برای طبع بعضی مقالات تنبیه شد. فعلاً ۱۰ روزنامه در طهران طبع می‌شود و چند عدد از آنها یومیه هستند. ایران نو جدیدتر از همه است. ظاهراً دولت در دست کمیتهٔ ملی است و از قرار معلوم سپهدار وزیر جنگ روابط خوبی با آنها ندارد.

اغلب وکلایی که از طهران انتخاب شده‌اند اعضاء کمیتهٔ ملی هستند. کمیتهٔ مزبور نظم را در طهران برقرار نموده وقشون به تبریز و شیراز فرستاده است با وجود توجیحات [وجوه - پولهای] اجباری که از طبقهٔ عالی گرفته‌اند باز هم پول لازم دارند و برای يك مساعده صد هزار تومان با بانک شاهی مذاکره کرده‌اند، ضمانت این قرض جواهراتی است که به بانک کردی لیونه پاریس فرستاده خواهد شد، و قیمت آن جواهرات پانصد هزار تومان است.

بختیاربها و مجاهدین روی هم‌رفته بد رفتار نمی‌کنند. چند روز قبل يك مجاهد در بازار دو نفر را مقتول و يك نفر را مجروح نمود. بعد از محاکمه نظامی قاتل به مجازات رسید.

آخرین کسی که علناً اعدام شد میرهاشم بود که در اول ماه اوت [۹ امرداد ۱۲۸۸؛ ۱۴ رجب ۱۳۲۷] واقع گردید این شخص معروف به بد اخلاقی [بود] و برای شاه سابق کار می‌کرد. این مجازات در حق او خیلی به جا بود.

چرچیل منشی اول السنه شرقیه

تبریز

در ۲۲ ماه اوت [۲۰ امرداد ۱۲۸۸؛ ۵ شعبان ۱۳۲۷] مخبرالسلطنه حاکم جدید از اروپا مراجعت و از راه جلفا به تبریز وارد شد.

تقریباً در دهم ماه اوت ۲۵ نفر قزاق روسی با فداییها که یکی از مستخدمین کمپانی راه روس را مجروح و به يك دهی مابین مرند و جلفا برده بودند جنگ کردند. يك اسب از قزاقها کشته شد و ایشان سه‌نفر از فداییها را مقتول و ۷ نفر را مجروح ساخته و مابقی فرار کردند و مستخدم کمپانی را استخلاص دادند. این واقعه اسباب هیجانی نگردید.

رشت

شهر در آرامی برقرار است. سردار معتمد به حکومت گیلان و طالش معین گردیده است. ظل‌السلطان که برخلاف نصیحت دولتین مراجعت به ایران نموده بود در منجیل توقیف و به رشت عودت داده شد. با او بد رفتاری نشده است و می‌تواند آزادانه حرکت

نماید ولی ۲۵ نفر که اسم خود را «گارد افتخار» گذارده‌اند همیشه مواظب او هستند. از قرار مذکور ظل‌السلطان قول داده است که ۶۰۰۰۰ لیره به دولت جدید داده و بعلاوه ۱۴۰۰۰ لیره را که دو سال قبل به ملتیان قرض داده بود واگذار نماید ولی هنوز چیزی نپرداخته و مشغول مذاکره با پسران خود در طهران است. ۶ نفر نماینده گیلان برای مجلس انتخاب شده‌اند و بعضی از آنها هم به طهران وارد گردیدند.

استرآباد

در اوایل ماه اوت سالار معزز حاکم کتول از مردم مطالبه مالیات می‌کرد بعد از آنکه مردم قبول نکردند مالیات را بپردازند، سالار معزز خود را به «دقوزها» ملحق ساخته و عده‌ای از تراکمه «دی» به کتول فرستاد. آنها چندین قریه را آتش زده و مقدار زیادی گاو و گوسفند غارت نمودند. اهالی از این فقره به هیجان آمده دهات سالار معزز را چاپیدند. خود سالار معزز با عیالش به صعوبت فرار کردند و حالا در بین تراکمه مشغول جمع‌آوری استعداد است.

مذکور است که طایفه جعفربای و دی خیال دارند با دولت مشروطه طرف بشوند و می‌گویند تفنگهای جدید به گمش تپه برای فروش آورده‌اند. سپهدار سالار مکرم را به حکومت معین نموده و قول داده است که دو فوج سرباز برای او خواهد فرستاد.

مشهد

شهر و اطراف قرین آرامی است. دولت جدید رکن‌الدوله را به ابقاء حکومت تصویب نموده است ولی مشارالیه از نداشتن قوه شکایت می‌کند. انجمن محلی به او اطلاع داده است که هیچ اقدامی بدون دستورالعمل قطعی طهران نباید بکند.

تربت حیدری

خبر خلع محمد علی شاه از طرف اهالی تربت به خوبی پذیرفته شد. ضیافتی بافتخار جلوس سلطان احمد شاه داده قونسولهای روس و انگلیس را هم دعوت کرده حاضر شدند. رفعت‌الدوله وارد ترشیز گردیده و در ۱۱ ماه اوت [۱۹ مرداد؛ ۲۴ رجب] مشغول حکومت شد. در اواسط ماه اوت گفتند که شجاع‌الملک با ۳۰۰ سوار در نزدیکی «زاوه» است. مأموریت او این بود که اموال شجاع‌الملک مرحوم را که اسدالله در دولت‌آباد ضبط کرده بود تصرف نماید. اسدالله تهیه دفاع می‌نمود خبر تازه که رسیده مشعر براین است که مشارالیه کشته شده است.

سیستان

حسام‌الدوله از حکومت معزول و شوکت‌الملک دومرتبه منصوب گردیده است. تجار و اهالی معتبر بیرجند خیلی خوشوقت از واقعات طهران شدند و شهر را دو شب چراغانی

نمودند، در سیستان این اخبار تولید هیجانی نکرد.

اصفهان

شهر فوق‌العاده آرام است. رئیس جدید نظمیه لیاقت خود را ثابت می‌نماید. ولی در شهر مردم خیلی ناراضی از عدم کفایت صمصام‌السلطنه هستند. از آن طرف صمصام‌السلطنه روز بروز بیشتر از کار خود متنفر می‌شود و اظهار می‌دارد که چندین مرتبه استعفاء داده است. مشارالیه از تعیین نمودن سردار اسعد سردار جنگ را به حکومت یزد و سه نفر دیگر از خوانین را به ریاست افواج، اظهار نارضایی میکند.

سردار جنگ در ۲۲ ماه اوت [۳۰ مرداد ۱۲۸۸؛ ۵ شعبان ۱۳۲۷] وارد اصفهان شد و در ۲۸ ماه مزبور حرکت به طرف بختیاری نمود. رفتن او به یزد محل تردید است. راههای از طهران به یزد به امام‌قلی‌خان سپرده شده است. از قرار معلوم اغلب راهها خیلی امن‌تر از سابق است. راه شیراز تا آباده خوب امن است.

کاروانی که مرکب از ۷۰۰ مال بود در ۱۴ ماه اوت [۲۲ مرداد؛ ۲۷ رجب] به اصفهان رسید. از راه سلطان‌آباد خیلی شکایت داشتند. فقط سرقتی که راپورت داده شده است زدن پست‌عازم طهران بوده است که در ۲ ماه اوت در نزدیکی مورچه‌خوار اتفاق افتاده است. بواسطهٔ زدی الوار، راپورتهائی که از سلطان‌آباد می‌رسد، مشعر بر ناامنی زیاد در آن نقاط است. الوار مذکور در تحت حکومت بروجرد و عراق [=اراک] هستند. بواسطهٔ عدم استعداد، قائم‌مقام قادر به جلوگیری از آنها نیست. نواحی کزاز و فراهان و سریند را الوار تاخت و تاز نموده و از قرار معلوم به کارخانجات قالیبافی هم خسارت بسیاری وارد آمده است.

در سلطان‌آباد عدهٔ زیادی از مردم بیرق روس خریده و خیال دارند در موقع خطر در منزلهای خود نصب نمایند. بیرق روسی را در قریهٔ موسوم به جیل که متعلق به صارم‌الدوله است نصب کرده‌اند. معلوم نیست که بیرقها از طهران فرستاده شده است یا از اصفهان آورده‌اند. این ناامنی دولت جدید را منفور خواهد کرد.

یزد

تقریباً در اواسط ماه اوت عبور و مرور از یزد به نقاط دیگر مقطوع شده است. دستجات بزرگ دزد که عدهٔ آنها از ۲۰۰ الی ۶۰۰ نفر است در راهها حرکت می‌نمایند. از قرار معلوم که راپورت رسیده است این دزدان از ایل عرب فارس که سپردهٔ قوام‌الملک است می‌باشند چندین پست سرقت شده است.

در ۲۴ ماه اوت دو نفر خانم میسیونر انگلیسی که به یزد مراجعت می‌کردند. گرفتار دزدان شده و تمام دارایی آنها را غارت نمودند. بطوری که می‌گویند دزدها از ایلات فارس بودند. سفیر اعلیحضرتی از دولت ایران خواهش کرده است که اقدامات فوری برای مجازات دزدان و استرداد اموال مسروقه به عمل بیاورد.

در ۲۸ ماه اوت راپورت رسید که شهر در کمال آرامی است. انتخابات برای مجلس

شورای ملی بواسطه اقدامات بعضی ارادل شهری که مردم را تهدید به قتل نموده‌اند، اگر مداومت در انتخابات بشود در عهده تعویق افتاده است. سردار جنگ بختیاری به حکومت یزد معین گردیده است. مشارالیه در ۲۳ ماه اوت در اصفهان بود و بعد از آن به طرف بختیاری حرکت کرده است. هنوز متصدی حکومت نشده است.

کرمان

در ۱۷ ماه ژویه تلگرافی از سپهدار رسید که جلوس شاه جدید را اعلام داشته و تمام مأمورین را به کارهای خود ابقاء کرده بود. شهر را سه شب چراغانی نمودند ولی نه به حد افراط و دیوانگی. کرمانیها دوست قاجاریه نیستند ولی گمان هم نمی‌کنند که ایلات دیگر به رؤسای بختیاری تمکین نمایند.

در اواخر ماه ژویه اغتشاش جزئی در شهر روی داد که در آن اغتشاش يك نفر مقتول و يك نفر مجروح گردید. اغتشاش بواسطه نزاع فیما بین پسر مرحوم آقا باقر و نایب‌الحکومه شروع شد. نایب‌الحکومه استعفاء نموده و نصرت‌الممالک به جای او معین گردیده است. حکومت نظام‌السلطنه موقوف شده است. در ۲۰ اوت مستر رایت [از] اجزاء بانک شاهنشاهی که برخلاف مصلحت قنصل اعلیحضرتی از کرمان حرکت نموده بود در ناصریه که ۶۰ میل شرقی کرمان است دزدان او را نگاه داشتند. عده ایشان از ۶۰۰ الی ۱۰۰۰ نفر بوده است. از قرار معلوم دزدان قصد آزار مستر رایت را نداشتند بلکه مقصود آنها این بوده است که نگذارند مشارالیه حرکت دزدان را به مأمورین دولتی اطلاع دهد ولی یکی از همراهان مستر رایت بواسطه زخمی که از دزدان خورده بود مرد.

در ۲۳ ماه اوت مستر رایت خلاص شد و به مستر جیمس از اجزا تلگرافخانه هند و اروپا که به کمال آباد برای جستجوی او و تعمیر سیم تلگراف که دزدان قطع کرده بودند آمده بود ملحق گردید. این دو نفر در موقعی که دزدان به رفسنجان حمله می‌آوردند به آن شهر رسیدند. هرچند به ایشان متعرض نشدند ولی خطر خوردن تیر به آنها بود. بعد دزدان از اطراف شهر کناره گرفتند و در ۲۶ ماه اوت خبر رسید که آنها در ۱۵ میلی کمال آباد هستند. از قراری که مذکور است این دزدان از ایل بهارلوی فارس هستند. پس از آنکه سفیر اعلیحضرتی از حرکات این راهزنان به وزیر داخله شکایت کرد، وزیر داخله به قوام‌الملک حکم نمود که اقدامات فوری در جلوگیری از این دو ایل که در تحت ریاست او هستند بنماید.

از قرار راپورت قوام‌الملک با استعداد از شیراز حرکت کرده است و بعلاوه یکی از اقوام رئیس ایل را در شیراز توقیف نموده و به دزدان تلگراف کرده است که خانه‌های ایشان را خراب خواهد کرد. در اوائل ماه سپتامبر دزدان باز مشغول غارت بودند.

کرمانشاهان

ظهیرالدوله به حکومت باقی است و تا يك اندازه در مقابل ظهیرالملک بی‌قدرت است ولی دولت مرکزی به او قول همراهی داده ۳۰ نفر قزاق و ۷۰ نفر سوار دیگر برای کمک

او فرستاده شده است.

سپهدار تلگرافی به اهالی کرمانشاه نموده که ملت روس و انگلیس خیلی مساعدت برای تحصیل مشروطیت ایران نموده‌اند و نباید ضدیتی نسبت به آنها بشود و همچنین تلگراف دیگری کرده است که مختار السلطنه به ریاست قشون کرمانشاه تعیین شده است و به همین زودیه‌ها با فوج خود وارد خواهد شد. این تعیین، قوهٔ ظهیرالملک را کم خواهد کرد به جهت آنکه افواج فعلا در دست او هستند. سه نفر وکیل کرمانشاه برای مجلس شورای ملی انتخاب شده‌اند.

بنابر راپورتی که از ژنرال قنصل اعلیحضرتی مقیم بغداد برای این سفارت رسیده است معلوم می‌شود که شیخ عبدالله زنجانی که یکی از علمای معروف نجف است در اوایل ماه اوت به قصر شیرین رفته و از طرف خود و ملا محمد کاظم خراسانی به ولایات تلگراف کرده است که مالیات را به شاه جدید اداء نمایند و اهتمام در آسایش مردم بجا آرند. در ۲۱ ماه اوت ملا محمد کاظم تلگرافی به یکی از علمای کرمانشاه نمود مبنی بر آنکه علماء باید سعی در جلوگیری از فساد نموده نگذارند امثال اغتشاشی که در کرمانشاه روی داده بود پیدا شود و بعلاوه نگذارند در آتیه هم نظایر آن ظهور یابد.

دو تلگراف متحدالمال به ولایات از وزیر داخله در خصوص محافظت راهها برای حکومت واصل گردید. مقصود از این تلگرافات این بود که به قراسورانها لباس مخصوص داده و حقوق آنها پرداخته شود که دیگر مسافرین را اذیت نکنند و برای مسافرین خارجه مستحفظ خوبی تهیه شود.

شیراز

شهر آرام است و منتظر سهام الدوله حاکم جدید هستند که در ۲ سپتامبر با کالسکه پستی از اصفهان حرکت کرده است. لیوتتان کراسویت که استعداد برای مستحفظین قنصلخانه آورده بود با ۵ نفر سوار به طرف بوشهر مراجعت کرد ولی بواسطهٔ تب سختی که به او عارض شده بود مجبور گردید که از دشت ارژن به شیراز مراجعت نماید. ظاهراً ایل عرب بکسی از اطاعت خارج شده‌اند. تاخت و تاز آنها به رفسنجان و یزد هم رسیده است. از ۵ الی ۲۵ ماه اوت ۱۷ مرتبه سیم تلگراف را در نزدیکی شیراز قطع نموده‌اند.

با اینکه قوام‌الملک خودش در میان ایل است ولی از قرار معلوم نمی‌تواند جلوگیری از آنها بنماید. از راپورتهای اخیر مستفاد می‌شود که مشارالیه با استعداد برای برقراری نظم حرکت نموده است. این اقدام نتیجهٔ احکام از طرف دولت مرکزی است. از قرار معلوم قشقایها آرام هستند و قنصل اعلیحضرتی راپورت می‌دهد که مسئله عمده همان اقتداری است که صولت‌الدوله مابین قشقایها پیدا کرده است، صولت‌الدوله در ۱۶ ماه اوت از شیراز به طرف آباده برای ملاقات حکمران جدید عزیمت کرد. راه معمولی اصفهان تا آباده بکلی بواسطهٔ دزدان مسدود شده است و مستر میدلیتن یکی از اجزاء بانک شاهنشاهی را در دامنزلی شیراز دزد زده است. مشارالیه بدون اطلاع قنصل اعلیحضرتی و بدون

همراه بردن مستحفظ از شیراز حرکت کرده بود. در این موقع سال اغلب کاروانها از راه سرحد به اصفهان حرکت می‌نمایند و این راه از قرار قاعده باز است. در ۳ ماه سپتامبر ۱۵۰ نفر قزاق ایرانی و ۱۵۰ نفر سوار دیگر در معیت حاکم فارس از طهران به طرف شیراز حرکت کردند. راپورت داده شده است که سید لاری در ۳۰ ماه ژویه لار را دومرتبه تصرف نموده است. اقدامات آتی او اسباب اضطراب شده است ولی مستر بیل گمان می‌کند که صولت‌الدوله نخواهد گذاشت مشارالیه اغتشاشی در اطراف شیراز فراهم نماید.

بوشهر

در ۱۲ ماه ژویه [۲۱ تیر؛ ۲۳ ج ۲] به بوشهر تلگراف رسید که رئیس علماء نجف خیال دارد به طرف ایران عزیمت نماید. سید اسدالله مجلسی تشکیل داده که همراهی با این مقصود بشود و اعانه پولی هم شروع شده - ۶۰۰ لیره قبول کردند بدهند. در ۱۶ ماه ۲۴۰ لیره از آن مبلغ را به اصفهان نزد رؤسای ملتیان فرستادند، و بمحض آنکه دریابییگی از تنگستان حرکت کرد رئیس علی و حسن بکشو [بخشو] دهات خود را تصرف نمودند. خیلی جای تأسف است که از طهران به دریابییگی حکم شد با ملایمت با این اشخاص رفتار شود. در ۲۹ ماه حسن بکشو با ۲۵ نفر به نزدیکی سبزآباد که تا بوشهر ۷ میل مسافت دارد برای تظلم به انجمن محلی از دست دریابییگی آمده بودند.

در ۲۱ ماه ژویه سپهدار تلگرافی به دریابییگی نمود که به خوانین و علماء و اشخاص دیگر فتح ملتیان را اعلام داشته و به آنها حکم نماید که دست از اغتشاش بردارند والا مسؤل عواقب آن خواهند بود. در همان روز تلگرافی به حکومت رسید که برای جلوس شاه جدید سه روز تعطیل را معمول دارند. این تلگراف در حضور تمام اشخاص مهم قرائت شد. بازارها بسته چراغانی و آتش‌بازی به عمل آمد. انجمن محلی هفته‌ای چند مرتبه منعقد می‌گردد. در جلسه ۲۶ ماه ژویه مسئله حرکت استعداد برای قنصلخانه شیراز و همچنین تلگرافی که از سردار اسعد و سایر اشخاص دیگر رسیده بود محل مذاکره واقع گردید. سردار اسعد در تلگراف خود اظهار می‌داشت که احکام عدیده به صولت‌الدوله و سید عبدالحسین لاری فرستاده شده است که اغتشاش فراهم نیاورند. سید اسدالله هم تلگرافی به همین مضامین به اشخاص مذکوره مخابره کرد. در ۳ ماه اوت جلسه منعقد گردید و در آن جلسه دریابییگی دو طغرا تلگرافی که از وزیر داخله برای او رسیده بود قرائت نمود. در تلگراف اول به دریابییگی حکم شده بود که ۱۲۰۰ لیره پولی که از گمرک بندرعباس و تفنگهایی که از گمرک بوشهر به سرقت برده شده است پیدا نماید و در تلگراف دوم به مشارالیه امر شده بود سیدشیر را از لنگه خارج سازد و این حکم بواسطه شکایت اداره گمرک از او بوده است. سید اسدالله از اعضاء انجمن تقاضا نمود که با دریابییگی مساعدت و همراهی نمایند تا حکم راجع به سرقت پول و تفنگ از گمرک را بموقع اجراء بیاورد و در خصوص تلگراف ثانی قرار بر این شد که شیخ علی دشتی به لنگه فرستاده شود تا تحقیق در تفصیل مطلب بنماید شاید مراتب از طرف رئیس گمرک به وزیر داخله بد فهمانده شده باشد. سید اسدالله پیشنهاد نمود که خوب است انجمن یک محکمه کوچکی

برای ترتیب دعاوی تشکیل بدهد. در این اوقات اوضاع راه بوشهر به شیراز خیلی بد است. در کنار تخته دائماً دعوا برقرار است. در این اواخر کاروان از راه فیروزآباد حرکت می‌نماید.

بندرعباس

خبر فتح ملتیان و تحصن شاه به سفارت روس در ۱۶ ماه ژوئیه به آنجا رسید. تلگرافی که این خبر را اشعار می‌داشت در خانه شیخ علی در ملاء عام قرائت گردید. در ۱۸ ماه خبر جلوس سلطان احمد شاه واصل و با کمال مسرت از طرف اهالی پذیرفته شد. به جامل این خبر که یکی از رؤسای تلگرافخانه ایران بود، در محضر عمومی خلعت با یک ساعت طلا داده شد. در ۱۷ ماه ژوئیه تمام بازارها را بسته و مجلسی از اشخاص عمده شهر تشکیل یافت.

امضاء ماژور استوکس آتاشه میلیتر

نمره - ۲۳۴

تلگراف سر بارکلی به سر ادوارد گری مورخه ۲۷ سپتامبر ۱۹۰۹ [۴ مهر ۱۲۸۸؛ ۱۱ رمضان ۱۳۲۷] از قلهک.

ظل السلطان

ظل السلطان صد هزار تومان به اعانت بانک شاهنشاهی به دولت ایران پرداخت و با کشتی آینده از انزلی حرکت خواهد کرد.

نمره - ۲۳۵

تلگراف سر بارکلی به سر ادوارد گری مورخه اول اکتبر ۱۹۰۹ [۸ مهر ۱۲۸۸؛ ۱۵ رمضان ۱۳۲۷] از طهران. شاه سابق در ۳۰ ماه سپتامبر [۷ مهر ۱۲۸۸؛ ۱۴ رمضان ۱۳۲۷] از انزلی به طرف روسیه حرکت کرد.

نمره - ۲۳۶

مراسله سر ادوارد گری به سر نیکلسن مورخه ۵ اکتبر [۱۲ مهر ۱۲۸۸؛ ۱۹ رمضان ۱۳۲۷] از وزارت خارجه لندن. آقا

کنت بنکندورف امروز نزد من آمده و اظهار داشت که برای تعطیل می‌خواهد مسافرتی نماید. من موقع را غنیمت شمرده و به او اهمیت تخفیف قشون روس را در ایران خاطر-

نشان نمودم. کنت بنکندرف گفت که اوضاع روی هم رفته آرام و اطمینان بخش نیست. حوادث و اتفاقات دائماً بروز و ظهور می نمایند. مشارالیه گمان می کرد که مشکل است تمام قشون خارج شوند. من جواب دادم که مقصود خارج شدن کلیه قشون نیست هر چند البته من خیلی خوشنود خواهم شد اگر دولت روسیه این کار را ممکن و بی خطر فرض نماید بلکه مقصود من از آنچه گفتم تخفیف در عده قشون است. بعلاوه اظهار نمودم که حاکم تبریز از قرار معلوم واقعاً آدم خوبی است و می خواهد که به اتفاق روسها کار بکند و من همیشه به دولت ایران می فهمانم که منفعت آنها در این است که با روسها خوب رفتار نمایند لیکن نگاه داشتن عده به این زیادی قشون روس در ایران به احساسات ایرانیان برمی خورد. کنت بنکندرف از من سؤال کرد که آیا ایرانیان به تازگی در این خصوص شکایتی کرده اند، من گفتم که تازگی از آنها چیزی نشنیده ام و علت هم این است که جوابهایی که من سابقاً به وزیر مختار ایران در این خصوص داده ام طوری نبوده است که او را تشویق به تجدید این مذاکره نماید. من به او گفتم که مسئله قشون کاری است که باید مابین ایران و روسیه مذاکره و تسویه شود و روسیه به تنهایی خود می تواند حکم نماید که اوضاع چه قسم اقدامی را برای حفظ منافع او لازم دارد ولی باز من به کنت بنکندرف خاطر نشان نمودم که اگر دولت ایران بتواند در موقع افتتاح مجلس به مجلس نشان بدهد. که عده زیادی از قشون روس خارج شده اند، بدون شبهه اثر خوبی به احساسات ایرانیان خواهد بخشید و این اقدام خلوص نیت روسیه را نسبت به ایران در نظر آنان ظاهر خواهد ساخت و برای آنها هم آسان خواهد نمود که حس صمیمیت و دوستی خودشان را آشکار نمایند.

من به او گفتم که این مطالب را من حالا به شما می گویم محض اینکه وقتی در سن پترزبورگ هستید به دولت روسیه اهمیتی که من به این مطلب می دهم بفهمانید. من شنیده ام که سفیر روسیه در طهران اظهار عقیده نموده است که می توان تخفیف در قشون داد. ممکن است امور از حال شروع بر رفتن در راه راست نماید ولی هرگاه امور به مجاری اعتدال نیفتد و اگر کنت بنکندرف نتواند در پترزبورگ آنچه را که من در این خصوص قبل از حرکت مشارالیه از لندن به او گفتم بگوید، آن وقت اهمیتی که من به این مسئله می دهم درست فهمیده نخواهد شد.

کنت بنکندرف به من اظهار نمود که دولت متبوعه او از ترتیبی که سر بارکلی با مسیو سابلین در طهران همراهی نموده است بسیار راضی است. در جواب من اظهار رضایت کامل از حرکات صادقانه مسیو سابلین نموده و گفتم که او در این موقع بسیار دشوار عقل و سیاست حقیقی را در بنای اساس اتفاق به کار برده است.

ادوارد گری

نمره - ۲۳۷

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۷ اکتبر ۱۹۰۹ [۱۴ مهر ۱۲۸۸؛ ۲۱
رمضان ۱۳۲۷] از طهران.

قشون روس

من گمان می‌کنم که این موقع برای اعاده قشون روس از قزوین موقع بسیار خوبی
است. راه انزلی به طهران امن است و نظم هم کاملاً در پایتخت برقرار است. در این ایام
هیجان بر ضد روسها کمتر شده است ولی استدامه قشون روس در قزوین بدون شبهه تولید
هیجان خواهد نمود. موقع خطرناکی که قشون برای جلوگیری از آن آمده بودند پیش
نیامده است و در خصوص آینده اگرچه ممکن نیست بطور حتم گفته شود که اغتشاش
روی نخواهد داد ولی موقع حالیه بقدری مغتم برای اعاده قشون روس است و احتمال
خطر برای خارجه به عقیده من باندازه‌ای دور است که این موقع را نباید از دست داد
برای اقدامی که در صورت ظهور هیجان بر ضد روسها برای روسیه مشکل خواهد بود که
آن را به صورت خوش اجراء دارند.

نمره - ۲۳۸

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۱۰ اکتبر ۱۹۰۹ [۱۷ مهر ۱۲۸۸؛ ۲۴
رمضان ۱۳۲۷] از طهران.

قشون روس

مسیو پاکلاوسکی [پاکلوسکی] به من اطلاع می‌دهد که دولت روسیه مصمم شده است که
نصف قشون قزوین خود را مراجعت دهد.

نمره - ۲۳۹

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۱۴ اکتبر ۱۹۰۹ [۲۱ مهر ۱۲۸۸؛ ۲۸
رمضان ۱۳۲۷] از طهران.

اردبیل

کفیل ژنرال قسولگری اعلیحضرتی مقیم تبریز تلگراف ذیل را مخابره کرده است:
موقع اردبیل خطرناکتر شده است. رؤسای شاهسون که به ستارخان تسلیم شده بودند با
رحیم‌خان جنگ نخواهند کرد و از شهر خارج شده‌اند. ظاهراً یکی از رؤسای قوی
قراداغ موسوم به ضرغام که گمان می‌رفت با رحیم‌خان ضدیت دارد حالا با او همراهی
می‌نماید.

تلگرافی به امضای رحیم‌خان و چند نفر از رؤسای شاهسون به این عنوان «سفارت

روس اعلیٰحضرت محمدعلی شاه» نزد همکار روس من فرستاده‌اند که او به محمدعلی میرزا برساند. آنها در این تلگراف اظهار می‌دارند که تمکین به اوضاع حاضره نخواهند کرد و بعد از تصرف اردبیل به طرف پایتخت حرکت خواهند نمود. موعدی که برای حرکت خودشان قرار داده بودند منقضی شده و آنها فقط شمال شرقی اردبیل را تصرف کرده مشغول غارت هستند. ژنرال قنسول روس قول داده است که تلگراف مذکور را پس فرستاده و جواب بدهد که آدرس تغییر کرده است.

مخبرالسلطنه مشغول تهیه برای رفع اغتشاش است و گمان می‌کند که فعلاً خطر بزرگی در پیش نیست. قوه‌ای که از طهران فرستاده شده است در سراب توقف خواهند نمود. عجالتاً در زنجان مستبدین به ریاست یکی از علما معروف آنجا راهها را مسدود و اغتشاش برپا می‌نمایند.

نمره - ۲۴۰

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۱۵ اکتبر ۱۹۰۹ [۲۲ مهر ۱۲۸۸؛ ۲۹ رمضان ۱۳۲۷] از طهران (راجع است به تلگراف ۱۴ اکتبر من) وزیر داخله به من اطلاع داد که اغتشاش در زنجان کمتر شده است و قشونی که از طهران اعزام گردیده از زنجان گذشته و به طرف تبریز رهسپار است.

نمره - ۲۴۱

مراسله سر ادواردگری به سر بارکلی مورخه ۱۵ اکتبر ۱۹۰۹ [۲۲ مهر ۱۲۸۸؛ ۲۹ رمضان ۱۳۲۷] از وزارت خارجه لندن.
آقا

مراسله ۹ ماه گذشته شما که در آن سوادى از پروتکل امضا شده ۷ سپتامبر در خصوص تسلیم نمودن شاه سابق جواهرات سلطنتی را و فقرات دیگر که مربوط به حرکت او از خاک ایران بود واصل گردید. من امضاء نمودن شما پروتکل را، تصویب می‌کنم و این موقع را مغتنم شمرده اظهار رضایت کامل از طرزى که شما مذاکرات راجعه به این مسائل را انجام داده‌اید می‌نمایم.

ادواردگری

www.adabestanekave.com

نمره - ۲۴۲

مراسله سر نیکلسن به سر ادواردگری مورخه ۱۱ اکتبر ۱۹۰۹ [۱۸ مهر ۱۲۸۸؛ ۲۵ رمضان ۱۳۲۷] از پترزبورغ.
آقا

مسیو سزانوف امروز به من اطلاع داد که امروز یا فردا روزنامه‌جات خارج شدن ۹۰۰ نفر از قشون متوقف تبریز را اعلان خواهند کرد. مشارالیه مذکور داشت که به این ترتیب نصف از قشون ساخو آنجا مراجعت می‌کنند. من به ایشان گفتم که این خبر خوشی است و امیدوارم که اثر خوب در ایران بیخشد و بعلاوه از ایشان سؤال نمودم که آیا ممکن نیست يك چنین تخفیفی هم در قشون قزوین داده شود؟ مسیو سزانوف گفتند که موقع برای تخفیف در قشون قزوین هنوز نرسیده است و ممکن نیست بتوان گفت که چه اتفاقات در همین اوقات روی خواهد داد و بعلاوه قشون روس در قزوین فقط ۱۶۰۰ الی ۱۷۰۰ نفر است. مشارالیه اظهار امیدواری کرد از اینکه اقدامی را که دولت روسیه مصمم شده است در خصوص قشون تبریز خود به عمل بیاورد موجب حصول اطمینان از خلوص نیت روسیه خواهد گردید.

مسیو سزانوف گفت الان برای من خبر رسیده است که شاهسونها دوباره شروع به غارت اطراف اردبیل کرده‌اند. آنها برای خودشان کار می‌کنند و هیچ خیال سیاسی در سر ندارند و مقصود آنها غارت است. ستارخان رفته بود که انتظام را در آن نقاط برقرار سازد ولی معلوم می‌شود نتوانسته کاری صورت دهد.

نیکلسن

۱۲ اکتبر — روزنامهٔ اخبار رسمی امروز اظهار می‌دارد که: «۴ گروهان پیاده، نصف گروهان مهندس، يك باطری توپخانه صحرائی از تبریز اعاده خواهد شد و آن وقت در تبریز دو گروهان پیاده ۴۰۰ نفر قزاق — يك باطری توپخانه صحرائی و نصف گروهان مهندس باقی خواهند ماند.» و بعلاوه اظهار می‌دارد که مابقی قشون هم پس از آنکه دولت روسیه مطمئن گردید که امنیت و نظم دائمی برقرار خواهد بود مراجعت داده می‌شوند.

نمره — ۲۴۳

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخهٔ ۱۸ اکتبر ۱۹۰۹ [۲۵ مهر ۱۲۸۸؛ ۳ شوال ۱۳۲۷] از طهران —
من اطلاع حاصل نمودم که دو گروهان پیاده و يك باطری توپخانه در ۱۶ ماه اکتبر از تبریز به طرف روسیه حرکت نموده‌اند.

نمره — ۲۴۴

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخهٔ ۲۳ اکتبر ۱۹۰۹ [۳۰ مهر ۱۲۸۸؛ ۸ شوال ۱۳۲۷] از طهران.

اردبیل

راجع به تلگراف ۱۴ اکتبر من: تلگراف ذیل از کفیل ژنرال قنولگری اعلیحضرتی مقیم تبریز برای من رسیده است: شاهسونها و قزاقها اردبیل را محاصره کرده‌اند و چند

روز است جنگ مداومت دارد. مشکل است اطلاعی از آنجا حاصل نمود به جهت اینکه سیمهای تلگراف قطع شده است ولی از قرار معلوم ستارخان سخت گرفتار است و مخبر - السلطنه حکم نهوده است که هزار نفر سوار در تحت ریاست صمدخان بدون تعویق به طرف سراب حرکت نمایند. منتظرند که ۲۰۰ نفر سوار اینانلو فردا وارد شوند. ۲۰۰ نفر قزاق ایرانی با چهار توپ امروز وارد تبریز شده‌اند بقیه قشونی که از طهران فرستاده شده است از قرار معلوم هنوز هم در زنجان هستند. حکومت زنجان مشغول قلع و قمع مستبدین آنجا است. اردویی برای خلاصی اردبیل تهیه میشود و اردوگاه در بیرون تبریز است.

نمره - ۲۴۵

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۲۴ اکتبر ۱۹۰۹ [۱ آبان ۱۲۸۸؛ ۹ شوال ۱۳۲۷] از طهران.

اردبیل

راجع به تلگراف ۲۳ اکتبر من:

مسیو پاکلاوسکی [پاکلوسکی] به من اطلاع داد که قنصل روس در اردبیل از دولت متبوعه خود تقاضای استعداد برای محافظت جان و مال اتباع روسیه نهوده است. دولت ایران سعی کامل می‌نماید که این اوضاع را تسویه کند. ۴۵۰ نفر با دو عراده توپ از طهران فرستاده شد.

نمره - ۲۴۶

مراسله سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۱۸ سپتامبر ۱۹۰۹ [۲۶ شهریور ۱۲۸۸؛ ۲ رمضان ۱۳۲۷] از قلهک.

آقا

راجع بماده ۴ پروتوکل که در مراسله ۹ این ماه خود ارسال داشتیم افتخار دارم از راپورت اینکه مابین دولت ایران و بانک روس برای عهده گرفتن دولت ایران قروضی را که شاه سابق به بانک مذکور داشت قراردادی گذاشته شده است. این قرض که تنزیل او صدی شش است در مدت ده سال پرداخته خواهد شد. ضمانت آن عایدی گمرکات شمال است.

بارکلی

نمره ۵ - ۲۴۷

مراسله سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه اول اکتبر ۱۹۰۹ [۸ مهر ۱۲۸۸ : ۱۵
رمضان ۱۳۲۷] از طهران.

راجع به تلگراف ۱۸ ماه اوت گذشته شما:

آقا

افتخار دارم از اظهار اینکه مراسله ۱۸ ژوئیه مازور کاکس برای من واصل گردید
ولفاً سواد یادداشتی را که به دولت ایران ارسال داشته‌ام در خصوص ناامنی راههای جنوب
و گرفتن مالیاتهای غیرقانونی بتوسط ایلات مخصوصاً در راه بوشهر به شیراز تقدیم
می‌نمایم:

چند روز قبل در همین خصوص من با سردار اسعد وزیر داخله مذاکره کردم ایشان
به من گفتند که مشغول تهیه طرحی برای ترتیب مستحفظین راهها هستند و اظهاراطمینان
نمودند که به آن ترتیب راهها امن خواهد شد و به من قول دادند که جزئیات آن طرح
را به من اطلاع دهند.

(ضمیمه در نمره ۲۴۷)

مراسله سر بارکلی به سردار اسعد مورخه ۲۳ سپتامبر ۱۹۰۹ [۳۱ شهریور ۱۲۸۸ : ۷
رمضان ۱۳۲۷] از قلهاک.

جناباً برحسب دستورالعمل وزیر امور خارجه اعلیحضرتی من افتخار دارم که دقت
جدی دولت ایران را به اوضاع ناگوار طرق و شوارع جنوب ایران عموماً و راه فیما بین
بوشهر و شیراز خصوصاً جلب نمایم. این راه اخیر بواسطه اغتشاش و دزدی و مالیاتهای
غیرقانونی تقریباً در این اواخر برای تجارت مسدود شده است. مراجعه به استاتستیک
پنجاهه اول گمرکات هذه السنه بوشهر نشان خواهد داد که این اوضاع چه نتیجه
مضری به خزانه ایران بخشیده است ولی آنچه را که به من اساساً مربوط است خسارت این
اوضاع به منافع انگلیس است و وظیفه من است به دولت ایران بجهانم که دولت انگلیس
خسارتی که [خسارتی را که] بواسطه موفق نشدن دولت ایران در برقراری امنیت راه
جنوب به تجارت انگلستان وارد می‌آید مسئله خیلی وخیم و قابل توجه برای خود می‌داند.
برعهده من است که لزوم اقدامات لازمه را در امنیت راهها بشما اصرار نمایم و مخصوصاً
تکلیف من است که در رفع مالیاتهای غیرقانونی راهها بموجب ماده چهارم عهدنامه تجارتی
۱۹۰۳ [۱۲۸۱ خ؛ ۱۳۲۰ ق] انگلیس و ایران ایستادگی کنم.

بعلاوه سرقتهایی که در مالالتجاره راه شیراز به بوشهر می‌شود لفاً صورت مالیاتهای
غیرقانونی که مابین بوشهر و کازرون گرفته می‌شود به جناب شما نشان خواهد داد که در
مسافتی که زیاده از صد میل نیست مبلغ ۱۵ قران از هر بار قاطری مأخوذ می‌گردد یا
بعبارة آخری ۱۰۰ قران برای هر طونی [تن = ۱۰۰۰ کیلو] دریافت می‌شود. بر من

است که جد نمایم برای رفع فوری این مزاحمت زیاد برخلاف قانون که عمده خسارت آن به تجارت انگلیس وارد می‌شود.

بارکلی

نمره - ۲۴۸

مراسله سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۷ اکتبر ۱۹۰۹ [۱۴ مهر ۱۲۸۸؛ ۲۱ رمضان ۱۳۲۷] از طهران
آقا

در این ۴ هفته اخیر ترتیب دولت بعضی تغییرات یافته است. در تلگراف ۱۳ سپتامبر [۲۱ شهریور؛ ۲۷ شعبان] انحلال هیئت مدیره را راپورت داده بودم. این اقدام بواسطه حرکت محمد علی از طهران بود که بعد از رفتن او اوضاع تا یک اندازه تسویه شده و دیگر وجود هیئت مزبور برای نظارت در امور لازم نبود. وزراء بعد از این مستقلاً مشاغل خود را انجام خواهند داد.

به این هیئت که تاکنون خود را هیئت مدیره می‌خواندند چند نفر اعضای جدید الحاق شده و کار این هیئت فقط صلاح‌اندیشی خواهد بود.

بعد از آنکه هیئت مدیره منفصل گردید. اعضای مهم آن از قبیل تقی‌زاده و حسین قلیخان بکلی خود را از کارهای دولتی کنار کشیده وزراء را به حال خود گذاردند. این ترتیب از پیش نرفت به جهت آنکه وزراء بواسطه نداشتن همراهی اشخاصی که بدون شبهه قسمت متنفذ مجلس را تشکیل خواهند داد مسئولیت خود را زیاد دیده و فوراً به آنها اصرار نمودند که کناره‌جویی را کنار گذارند.

وزراء در این اقدام خود یک اندازه موفقیت حاصل نمودند. هر چند اغلب اعضاء هیئت مدیره در مجلس وزراء حاضر می‌شوند، ولی از قراری که من استنباط کرده‌ام اعضاء مهم آن صورتاً و محض رفع تکلیف می‌روند و واضح است که ایشان با وزراء آن همراهی سابق را که وزراء با آن همراهی توانستند مسئولیت بعضی شروط مهمه قراردادی که برای حرکت محمد علی میرزا با سفارتین داده شد در عهده بگیرند ندارند.

در این اواخر موقع کابینه به صورت ظاهر بواسطه تعیین رئیس‌الوزراء و وزیر امور خارجه قوت یافته است. این دو شغل مدتی بود به امید آنکه ناصر‌الملک قبول خواهد کرد معطل مانده بود. ناصر‌الملک جداً قبول کاری نکرده است لهذا سپهدار رئیس‌الوزراء و علاء‌السلطنه وزیر امور خارجه منتخب شدند.

به من در این ایام اشاره نشده است که دولت از ما مساعده خواهد خواست. به طوری که اطلاع دارید ظل‌السلطان ۱۰۰۰۰۰ تومان پرداخت. این پول و مصادرات امسال آن بعلاوه وجوهی که از منابع دیگر از قبیل ضرابخانه عائد می‌شود عجالتاً اداره دولت را تا افتتاح مجلس بطور دست و دهن راه خواهد برد.

از قراری که شنیده‌ام نمایندگان که انتخاب شده و به طهران آمده‌اند عده‌شان تقریباً

۴۵ نفر است.

در این ۴ هفته اخیر اخبار ولایات به استثنای بی‌نظمی در راههای جنوب نسبتاً خوب است. خبر اغتشاش دیگر از سلطان‌آباد و کرمان که در راپورت سابق ذکر شد نرسیده است. به سلطان‌آباد قشون فرستاده شده است. قوام‌الملک به سمت حکومت به کرمان وارد گردیده [است]. کرمان مدتی بود که بواسطه نداشتن حاکم دچار صدمات شده بود. ورود قوام‌الملک از قرار معلوم مفید واقع شده است. راه از یزد به انار (=انارک؟) از قراری که راپورت رسیده خالی از دزد است. سردار جنگ یکی از خوانین بختیاری با ۴۰۰ نفر سوار بختیاری به همین زودیها به سمت حکومت وارد یزد خواهد گشت. امید است که وجود او در یزد باعث امنیت راه یزد به اصفهان بشود. از وضع آذربایجان من از مستراسمارت کفیل ژنرال قسولگری جز خوبی از مخبرالسلطنه چیز دیگری نمی‌شنوم. از قرار معلوم اوبا جدیت و تدبیر رفتار می‌نماید و وقتی که دولت روسیه بر حسب پیشنهاد خودشان در طهران عده زیادی از قشون روس را از تبریز خارج نمایند کار مخبرالسلطنه سهل‌تر خواهد گردید. همچنین راپورتهای خوب از سهام‌الدوله حاکم جدید فارس برای من می‌رسد و امیدواری می‌دهد که با اقتدار و جدیت حکومت خواهد نمود. اخبار وحشتناک از لنگه می‌رسد می‌گویند که سید لاری بستک را تصرف نموده و بندر لنگه را تهدید می‌نماید. من به دولت ایران اصرار نمودم که اقدام برای دفع او بنماید. من از جزئیات مقصود این شخص پیر مزاحمت اطلاع ندارم و خود دولت هم درست از خیال او مطلع نیست ولی به عقیده مأمورین ما در جنوب ایران، شکی نیست که تا مدتی که این شخص آزاد است امنیت دائمی در آن نقاط ممکن نخواهد بود. خوشبختانه دولت اقدام برای قلع و قمع او می‌نماید. حکومت بنادر قشون برای دفاع لنگه فرستاده است و سردار اسعد به من گفت که دولت مطمئن است از اینکه او را در تحت اطاعت خود خواهد آورد. جز حرکات سید عبدالحسین لاری اغتشاش دیگری به سفارت راپورت داده نشده است. در واقع من می‌توانم بگویم که در این چند هفته اخیر از عده تلگرافات قسولگریهای اعلیحضرتی در ایران خیلی کاسته شده است و من می‌توانم اظهار دارم که به استثناء راههای جنوب اوضاع کلی مملکت بهتر از تمام اوقاتی است که من در طهران اقامت دارم.

بار کلی

www.adabestanekave.com

نمره - ۲۴۹

مراسله سر بار کلی به سر ادواردگری مورخه ۱۸ اکتبر ۱۹۰۹ [۱۵ مهر ۱۲۸۸؛ ۲۲ رمضان
۱۳۲۷] از طهران.
آقا

افتخار دارم که لفاً مجملی از حوادث چهار هفته اخیر ایران را به طور مرسوم ارسال
دارم.

بار کلی

ضمیمه در نمره ۲۴۹
مجمعل حوادث یکماهه در ایران
طهران

در اواخر ماه سپتامبر وزیر جنگ به ریاست وزراء و علاءالسلطنه به وزارت امور خارجه انتخاب گردیدند.

مسیو پاکلاوسکی کوزیل [پاکلاوسکی کازیل] در ۲۳ سپتامبر وارد طهران شد و چند روز بعد اعتمادنامه [اعتبارنامه] خود را به سلطان احمدشاه و نایب السلطنه تقدیم داشت. محمدعلی میرزا شاه سابق در ۲۹ ماه سپتامبر از انزلی به طرف روسیه حرکت کرد.

از طرف دولت ایران چندین پیشنهاد به بانک شاهنشاهی برای گرو گذاردن بعضی از جواهرات سلطنتی شده ولی تا به حال نتیجه قطعی حاصل نگردیده است. در این ضمن دولت بهمان طریق قدیم بواسطه توجیهات [پول گرفتہای] اجباری از اشخاص متمول پولی تحصیل نموده است. ظل السلطان را مجبور نمودند بیست هزار لیره بپردازد تا به او اجازه بدهند از رشت خارج شود.

نظام السلطنه - سعدالملک - معین السلطان هر کدام ۳۰۰۰ لیره کارسازی نمودند. عین الدوله ماهی دو هزار لیره می دهد. فرمانفرما در اوایل ماه اکتبر از وزارت عدلیه استعفاء داد ولی به جای او هنوز کسی معین نشده است. نظم بواسطه اداره نظمیه در تحت ریاست مسیو بیلم بخوبی در طهران برقرار است. از ۴ هزار نفر بختیاری که به طهران آمده بودند می گویند چهارصد نفر باقی است. مابقی متدرجاً به بختیاری مراجعت کرده اند. آنهایی که در طهران هستند ظاهراً خوب در تحت اطاعتند.

عموم مردم يك اندازه ناراضی از طرز اداره کردن دولت شده اند. روزنامهجات مطلب را مطرح مذاکره قرار داده و به تازگی تنقید سختی از سپهدار و سردار اسعد کرده اند و به همین جهت يك روزنامه هم توقیف گردید.

هیئت مدیره سابق که مرکب از وکلای طهران برای مجلس شورای ملی است باز هم منعقد می شود و مذاکرات در مسائل عومی می نمایند ولی از نفوذ آنها خیلی کاسته شده است. انتخابات ولایات در جریان است و امید هست که تا پانزدهم ماه اکتبر عدده کافی که عبارت از ۶۱ نفر است برای افتتاح مجلس در طهران حاضر گردند. راپورتهایی که از بغداد می رسد نشان می دهد که علماء کربلاء و نجف باز هم در امور ایران توجه و مراقبت دارند و خیال دارند چهار نفر وکیل برای نمایندگی در مجلس انتخاب کنند ولی گمان نمی رود که به این مقصود نایل گردند زیرا که اتفاق آراء در بین خود علماء نیست.

تبریز

سفیر روس مقیم طهران در اوایل ماه اکتبر به سر بارکلی اطلاع داد که به دولت متبوعه خود نصیحت نموده است که تخفیف فوق العاده به قشون روس در آذربایجان بدهند. در اواسط ماه سپتامبر ستارخان برای استقرار نظم به اردبیل فرستاده شد. ورود او اثر خوبی بخشید و راپورت داده شده است که اردبیل و اطراف آن آرام است.

رشت

در ۲۲ ماه سپتامبر شاه سابق برای رفتن به روسیه وارد رشت گردید. روز بعد به انزلی وارد شد و در ۳۰ ماه به طرف پتروسکی حرکت نمود. در ۳۰ ماه سپتامبر ویس قنصول اعلیحضرتی اطلاع حاصل نمود که حسین خان کسمائی که با ۲۵ نفر لزگی مأمور نگاهداری ظل السلطان است خیال دارد به او اذیت کند و اگر ظل السلطان قبول ننمود، ۶۰۰۰۰ لیره که دولت از او مطالبه می نماید بپردازد او را به رحمت آباد [بفرستد]. در ۱۶ ماه اکتبر بالاخره ظل السلطان قبول نمود که این وجه را بپردازد و با بانک شاهنشاهی قرار آن را داد که ۲۰ هزار لیره آن را نقداً و مابقی را چهارماهه ماهی ده هزار لیره کارسازی دارد. ظل السلطان ۲۶ ماه اکتبر از رشت حرکت نمود و اظهار داشت که از راه بادکوبه به لندن مسافرت خواهد کرد و در بهار آینده به ایران مراجعت می نماید. سعدالدوله و امام جمعه که دولت جدید حکم به تبعید آنها داده بود وقتی که به طرف اروپا عازم بودند در رشت توقیف شدند تا اینکه وکیلی برای خود معین نمایند در صورتی که ادعایی بر آنها بشود جواب دهند.

در ماه گذشته دو سرباز ملی که مرتکب قتل شده بودند در مقابل دارالحکومه بدار زده شدند.

زنجان

در ماه گذشته اوضاع باعث نگرانی شده است. بواسطه تحریک ملای مهم آخوند ملا قربانعلی، اهالی تا مدتی حاکم جدید را که دولت انتخاب نموده بود قبول نمی کردند. و به این جهت تصور می شد که اعزام قشون به آن صوب لازم خواهد شد ولی اخبار واصله جدید مشعر بر این است که اهالی تسلیم شده و معین الدوله حاکم که در راه است به طور مسالمت مشغول حکومت خواهد گردید.

مشهد

بنا به راپورت حکومتی اوضاع در خراسان متدرجاً رو به بدی است. انجمن و علماء هر دو از رکن الدوله خسته شده اند و انجمن به طهران تلگراف کرده عزل حکومت را خواسته است. گویا این تقاضا نتیجه تحریکات اشخاصی است که می خواهند عین الدوله را به حکومت آنجا انتخاب نمایند. وزیر داخله مخابرات تلگرافی با انجمن نمود و مطالبه ۲۰۰۰۰ لیره می کرد که چهار روزه بدهند. قرار بر این شد که این وجه در چهار ماه پرداخته شود. ماژور سایکس احتمال تحصیل این وجه را نمی دهد. یکی از علماء معروف موسوم به فاضل در اواخر ماه اوت تیرخورده کشته شد. می گویند انجمن سری رشت حکم اعدام او را داده است. در دره گز شخصی معروف به نام میرزا بابا مشغول چپاول و کشتار است و بموجب قول پرنس نابیژا هزار خانوار از سر حد فرار نموده به طرف ماوراء خزر رفته اند. دسته ای از دزدان لشنی دهات اطراف طبس را تاخت و تاز می نمایند. به عقیده ماژور سایکس اوضاع روی هم رفته باعث امیدواری نیست. انتخابات برای مجلس شورای

ملی در ۱۲ ماه سپتامبر تمام شد و کلاء در راه به طرف طهرانند.

تربت حیدری

خبر مردن اسدالله صحیح است. شجاع‌الملک در هفدهم ماه اوت زاوه را تصرف نمود و اسدالله در بین جنگ کشته شد. بعد شجاع‌الملک به تربت مراجعت کرد. حکومت آنجا را در دست گرفت ولی چون مصطفی میرزا به حکومت معین گردید او به طرف کاریز حرکت کرد. سپهدار تلگرافاً [تلگرافی] مشارالیه را از این فتح تحسین نموده و به او دستورالعمل داد که سالارخان را دستگیر نماید. او در جواب اظهار داشته است که این اردوکشی ۳۰۰ لیره برای او تمام شده است و از این مبلغ دیناری به او داده نشده است و تا پول به او نرسد اردوکشی مجدد نخواهد نمود. چند ماه است که طبس مرکز دزدان شده است و آنها چندین کاروان را غارت کرده‌اند. در اوایل ماه سپتامبر قوه‌ای از تربت برای دفع آنها فرستاده شده است.

سیستان

اوضاع به طور معمول است. انجمن محلی هفته‌ای سه مرتبه منعقد می‌گردد ولی خیلی کم کار از پیش می‌برند.

اصفهان

توجه عموم در انتخاب و کلاء از قرار معلوم کم شده است و نسبتاً عدد قلیلی از مردم رأی داده‌اند. منتخبین درجه دوم هنوز معلوم نشده‌اند. اگرچه یکی دومرتبه پست را دزد زده است ولی از قرار معلوم اوضاع کلی راهها بهتر شده و به ژنرال قنصل اعلیحضرتی راپورت دزدی نرسیده است. چندین مسافر اروپایی بدون هیچ حادثه وارد اصفهان شده‌اند.

کاشان

یکی از پسرهای نایب حسین در این اواخر قسمتی از اسلحه و قورخانه دولتی را تصرف کرده و به کوه برد. یک دسته بختیاری برای تعاقب او فرستاده شده است.

یزد

شهر در آرامی است. انتخابات انجمن ایالتی تمام شده است با وجود آنکه سعی کردند بواسطه انتشار راپورتهای بی‌اصل مرتجعانه تعویق در آن حاصل شود. چندین فقره دزدی در راههای مختلفه راپورت شده است و پست خیلی غیرمنظم است. قوام‌الملک در اوایل ماه سپتامبر وارد یزد شد و بعد از چند روز اقامت به طرف کرمان حرکت نمود. ورود او اثر خوبی برای جلوگیری از دزدان محلی بخشید ولی می‌گویند همراهان او خودشان مرتکب اعمال ظالمانه شده‌اند. حرکت قوام‌الملک به طرف کرمان موقتاً راه را باز نموده است. به پارسیهایی که در دهات اطراف یزد سکنی دارند باز هم بدرقتاری می‌شود. در

اوایل ماه اکتبر جماعتی از آنها در ویس قنسلگری اعلیحضرتی متحصن شدند ولی غیر از ۶ نفر آنها مابقی خارج گردیدند.

در مدت یک هفته هفتاد و یک نفر پارسی مرد و زن و بچه از اطراف یزد از راه بوشهر به هندوستان حرکت نمودند و از ترس آنکه شاید در بندر آنها را نگاه دارند از کفیل ویس قنسلگری اعلیحضرتی خواهش کردند که نگذارد در راه به آنها صدمه بزنند. از قرار معلوم تفتیها بیش از همه به جماعات پارسی ظلم می‌نمایند. سفیر اعلیحضرتی مذاکرات سخت با وزیر داخله در خصوص بی‌نظمی اطراف یزد و ظلمی که به پارسیها می‌شود نموده است. در جواب به او اطلاع داده شده است که سردار جنگ بختیاری حاکم جدید که فعلاً در اصفهان است به همین زودیها به طرف یزد خواهد رفت و بقدر کفایت استعداد همراه خود برای برقراری نظم خواهد برد.

کرمانشاه

در ۷ ماه سپتامبر برادر معین‌الرعا با استعداد وارد شهر شد و بعد از آنکه رفقا در شهر به او ملحق شدند مشارالیه بعضی از نقاط مهم شهر را تصرف نمود. دسته مخالف در منزل ظهیرالملک جمع شدند. بازارها بسته شد. خود معین‌الرعا هم در بیرون شهر با استعداد حاضر بود و اغلب ایلات هم با او همراه بودند.

وزیر داخله ظهیرالملک و پسر او و معین‌الرعا را به طهران احضار کرد آنها اعتنایی به آن احضار ننموده ولی چند روز بعد با هم صلح کردند. فعلاً خطر اغتشاش مرتفع شده است. خود شهر آرام و نظمیه ترتیب داده‌اند. در خارج شهر هنوز ناامنی زیاد است. حکومت قوه ندارد که احکام خود را به موقع اجراء بگذارد. کاروان بزرگ زوار در خارج شهر غارت شد. در میان غارت‌زدگان اتباع افغان و عثمانی و روس بودند. از قرار راپورت اموال منهبه استرداد شده است ولی صحت این راپورت معلوم نیست.

کرمان

شهر آرام مانده است. در ۲۸ ماه سپتامبر قوام‌الملک با استعداد وارد شد و مشغول حکومت گردید. دزدانی که اطراف کرمان را غارت می‌نمودند ظاهراً قبل از ورود مشارالیه خارج شدند. در ناحیه نرماشیر چندین دزدی واقع شده است. در ۲۳ ماه سپتامبر کاروانی را که از کرمان به بم حرکت می‌نمود در سی میلی کرمان دزد زده و مال‌التجاره‌ای که قیمت آن ۱۲۰۰ لیره بود به سرقت برده شده است. ظاهراً ورود قوام‌الملک اثر خوبی به کلیه اوضاع بخشیده است.

شیراز

شهر قرین آرامی است هرچند که در نزدیکی شهر چندین دزدی روی داده است. صولت‌الدوله در آباه از سهام‌الدوله ملاقات نمود و حاکم با همراهی سوارهای عرب که نصرالدوله فرستاده بود از راه معمول که تا قبل از ورود او بواسطه دزدان به کلی

مسدود بود، به طرف شیراز عزیمت نمود و در اوایل ماه سپتامبر وارد شیراز شد و فوراً حکم نمود که انتخابات مجلس شورای ملی هر چه زودتر شروع شود. سهام‌الدوله دقت نظری به اوضاع راهها نموده و قشون برای بازنمودن آنها فرستاده است. در موقع ورود او ایل عرب به کلی از اطاعت خارج شده بودند و راهها باستثناء راه سرحد به اصفهان خیلی ناامن بود. دزدان در اواخر ماه سپتامبر «ایزدخواست» را محاصره کرده بودند ولی از قرار معلوم آنها از خود مدافعه کردند. راه معمول بوشهر هم مغشوش است. کاروان از راه فیروزآباد حرکت می‌کند.

خلیج فارس

بوشهر

در ماه سپتامبر وزیر داخله حکمی به حاکم خلیج فارس فرستاد که برای قلع و قمع سید عبدالحسین لاری که باز هم محل آسایش لار و نواحی خلیج است حرکت نماید. دریابییگی اقدامی ننموده و قبل از حرکت درخواست پول نمود ولی چون سید بستک را تصرف و لنگه را تهدید می‌نمود در اوایل ماه اکتبر کشتی «پرسپلیس» با قشون از بوشهر به لنگه فرستاده شد. خوب واضح است که سید به خیال نفع خود این حرکات را می‌کند به جهت اینکه هم از دولت مرکزی و هم از علماء کربلاء به او اصرار شده است که اقدام برخلاف آسایش مملکت ننماید و او ابدأ اعتناء نکرده است. وزیرمختار اعلیحضرتی اقدامات سید را به طوری که از قنصلخانه راپورت رسیده بود به دولت ایران ارسال داشته و اخطار نموده است که دولت ایران را مسؤل هر نوع خسارتی که به اتباع انگلیس وارد آید خواهد دانست. انجمن محلی باز هم منعقد می‌گردد ولیکن جلساتش قابل توجه نیست. بعد از اینکه راپورت به بوشهر رسید که به همین زودیها اجازه به سید مرتضی اهرمی داده خواهد شد که از نجف به بوشهر حرکت نماید سید اسدالله بنا بخواهش حکومت و انجمن محلی کاغذی به نجف نوشت. در آن کاغذ اظهار عدم رضایت خود را از این اقدام نمود.

امضاء مازور استوکس آتاشه میلیتر

نمره - ۲۵۰

تلگراف سر نیکلسن به سر ادواردگری مورخه ۲۵ اکتبر ۱۹۰۹ [۲ آبان ۱۲۸۸؛ ۱۰ شوال ۱۳۲۷] از پترزبورغ.
(خواهش می‌کنم که مراجعه به تلگراف ۲۳ و ۲۴ این ماه از طهران در خصوص اغتشاش اردبیل بنمایید.)

من در خصوص اردبیل با مسیو نراتوف مذاکره نمودم. ایشان به من گفتند چونکه قشون روس نمی‌تواند زودتر از دو هفته به اردبیل برسد لهذا فایده ندارد که دولت امپراطوری قشون برای حمایت اتباع خود به آن نقطه بفرستد و به این جهت او به طهران اخطار نموده است که در صورتی که قراداغیها یا شاهسونها خسارتی به روسها وارد بیاورند

مسئولیت آن بعهدۀ دولت ایران خواهد بود. در جواب سؤال من که آیا مأمورین روس می‌توانند جلوگیری از چپاول رحیم‌خان نمایند مسیو سزانوف گفت که طبیب روسی خیلی به او اصرار نموده است که آرام باشد ولی او قبول هیچ نصیحتی را نمی‌کند. جناب ایشان گفتند خبر برای من رسیده است که نفاق مابین شاهسونها و قراداغیها افتاده و این مطلب شاید اشکالات را آسان نماید.

نمره - ۲۵۱

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخهٔ ۲۶ اکتبر ۱۹۰۹ [۳ آبان ۱۲۸۸؛ ۱۱ شوال ۱۳۲۷] از طهران.

اوضاع شیراز

تلگراف ذیل از کفیل قنسولگری شیراز رسیده است:
تا بحال حاکم جرئت و لیاقت و استقلال خود را ثابت نموده است. نبودن هیچ‌گونه معاونت جز عدهٔ قلیلی قشون که با او است موقع او را خیلی دشوار می‌نماید.
از قراری که به من اطلاع رسیده است استعداد قزاق از اصفهان فرستاده شده است ولی در حدود فارس بواسطهٔ عدهٔ زیاد ایل «کهگیلویه» از حرکت بازمانده‌اند. بواسطهٔ همین اتفاق جزئی اعتبار حکومت که نگاهداری آن اهمیت فوق‌العاده دارد ممکن است متزلزل گردد به این جهت عقیدهٔ من آن است که اصرار به دولت ایران شود که بدون تعویق استعداد مهمی به آنجا فرستاده گردد.
این دو جمله را من برای وزیر داخله خوانده و لزوم فرستادن استعداد را هم توضیح دادم. مشارالیه به من اطلاع داد که یک فوج پیاده از اصفهان برای کمک سهام‌الدوله فرستاده خواهد شد.

نمره - ۲۵۲

تلگراف سر ادواردگری به سر بارکلی مورخهٔ ۲۸ اکتبر ۱۹۰۹ [۵ آبان ۱۲۸۸؛ ۱۳ شوال ۱۳۲۷] از وزارت خارجهٔ لندن.
عدهٔ قشون روس در قزوین چه قدر است و چه قدر قشون در تبریز باقی است.

نمره - ۲۵۳

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخهٔ ۲۹ اکتبر ۱۹۰۹ [۶ آبان ۱۲۸۸؛ ۱۴ شوال ۱۳۲۷] از طهران.

اوضاع اردبیل

خواهش می‌کنم که به تلگراف ۲۳ اکتبر من مراجعه نمایید. تلگراف ذیل که به تاریخ ۲۸ اکتبر است از کفیل ژنرال قنصلگری اعلیحضرتی مقیم تبریز برای من رسیده است. ژنرال قنصل روس دستورالعمل به ویس قنصل خود در اردبیل فرستاده است که به رحیم‌خان اخطار نماید که دولت روسیه او را مسئول هر نوع خسارت مالی و جانی که به اتباع روس وارد بیاید خواهد دانست. یک اخطار کتبی هم به همین مضمون به رشیدالملک که با ۱۰۰ نفر قزاق ایرانی به سراب برای مذاکره با یاغیان رفته بود از طرف ژنرال قنصلگری روس داده شد که به رحیم‌خان برساند. در این اخطار اخیر همکار روس من به رحیم‌خان اطلاع داد که بعلاوه او مسئول شرارتهای شاهسونها هم خواهد بود چونکه واضح است او (رحیم‌خان) آنها را تحریک به یاغی‌گری ننموده است این تهدیدات اثر خوبی خواهد بخشید.

تقریباً ۱۵۰۰ سواره و پیاده در تحت ریاست باقرخان از تبریز حرکت نموده‌اند ولی تا مدتی که هنوز نتیجه مذاکرات معلوم نشده است آنها در آن طرف باسمنج توقف خواهند نمود.

یک استعداد ۸۰۰ نفری در مراغه حاضر است که در موقع لزوم در تحت ریاست صمدخان حرکت خواهند کرد.

در اردبیل هزار نفر در تحت ریاست ستارخان هستند. عناصر مرتجعین در قشون دولتی داخل هستند. هر چند که حکومت آذربایجان اظهار اطمینان از آنها نموده است ولی اطاعت و همراهی آنها به دولت جدید خیلی غیر محتمل است در صورتی که آنها گمان کنند که روسیه همراهی با این اغتشاش دارد. به این جهات و نظر به قوه یاغیان جنگ در این موقع خطرناک است. من از ژنرال قنصل روس مشورت نمودم که آیا ممکن است ما نفوذ خود را برای نظم و آسایش به کار ببریم؟ او قول به همراهی داد ولی ما متفق شدیم که منتظر نتیجه مذاکرات بشویم.

قشونی که از طهران فرستاده شده است تماماً وارد شده‌اند. این قشون مرکب از ۲۰۰ نفر قزاق و ۲۰۰ نفر سوار اینانلوست. مابقی قشون که گمان می‌رفت در زنجان است در آن نقطه نیستند.

نمره - ۲۵۴

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۳۰ اکتبر ۱۹۰۹ [۷ آبان ۱۲۸۸؛ ۱۵ شوال ۱۳۲۷] از طهران راجع است به تلگراف ۲۸ اکتبر شما
سفیر روس به من می‌گوید ۱۶۰۰ نفر قشون روس در قزوین‌اند (کومیسرات داخل در این عده نیست).

در تبریز از قراری که مشارالیه می‌گوید ۱۰۰۰ نفر باقی است.

نمره - ۲۵۵

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۳ نوامبر ۱۹۰۹ [۱۱ آبان ۱۲۸۸؛ ۱۹ شوال ۱۳۲۷] از طهران.

تلگراف ذیل از کفیل ژنرال قنسولگری اعلیحضرتی مقیم تبریز برای من رسیده است: خبر به تبریز رسیده است که ستارخان از اردبیل فرار کرده و با همراهی سوار کمی وارد سراب شده است. ۳ روز قبل از ویس قنسول روس در اردبیل تلگرافی برای ژنرال قنسول روس رسید که شهر بزودی به تصرف یاغیان خواهد افتاد و یکی از رؤسای مجاهدین استدعا از ویس قنسول روس نموده است که به نام انسانیت قشون روس به اردبیل احضار بشود و بعلاوه او به ویس قنسول روس گفته بود که قورخانه آنها تمام شده است و او مسئول نخواهد بود اگر اهالی از خوف به قنسولگری حمله بیاورند.

امروز ۴۲ نفر قزاق روسی با یک صاحب‌منصب بنا به خواهش قنسول روس به سراب فرستاده شد. مشارالیه تلگراف نموده بود که یاغیان شهر را تهدید می‌نمایند. گمان می‌رود که اردبیل تاکنون گرفته شده است. مأمورین محلی خیلی مأیوس‌اند. استعداد دولتی یا قابل جنگ نیستند یا آنکه متمایل به طرف مقابل‌اند.

اگر ممکن باشد باید دولت ایران اردوی قوی در تحت ریاست رئیس قابلی بدون تعویق به آنجا بفرستند. از قرار معلوم عده‌ای از قشون در بین راه هستند.

نمره - ۲۵۶

تلگراف سر نیکلسن به سر ادواردگری مورخه ۳ نوامبر ۱۹۰۹ [۱۱ آبان ۱۲۸۸؛ ۱۹ شوال ۱۳۲۷] از پترزبورغ.

راجع به تلگراف امروز سر بارکلی

اوضاع اردبیل

در ملاقاتی که من امروز از مسیو ایزولسکی نمودم مشارالیه به من گفت بیم آن را دارم که دولت روسیه مجبور بفرستادن استعداد قوی به اردبیل بشود. بجهت نزدیک بودن آن شهر به سرحد روس برای روسیه مشکل است که در این اوضاع هرچ و مرج که ممکن است به طول انجامد خودداری کند. مایل نبودن ایزولسکی به اعزام چنین اردویی دلایل واضحی دارد. ولی اگر قشون فرستاده شود رحیم‌خان و اتباع او خوب قلع و قمع خواهند شد و در واقع فایده به حال ایران خواهد داشت. در صورتی هم که اندک مخالفتی برضد اوضاع حاضر در آن تصور شود، مسیو ایزولسکی گمان نمی‌کند که قشون ایران بتواند کاملاً از عهده این اغتشاش برآید.

نمره - ۲۵۶

تلگراف سر نیکلسن به سر ادوارد گری مورخه ۳ نوامبر ۱۹۰۹ [۱۱ آبان ۱۲۸۸؛ ۱۹ شوال ۱۳۲۷] از پترزبورغ.

راجع است به تلگراف امروز سر بارکلی

اوضاع اردبیل

در ملاقاتی که من امروز از مسیو ایزولسکی نمودم مشارالیه به من گفت بیم آن را دارم که دولت روسیه مجبور بفرستادن استعداد قوی به اردبیل بشود. بجهت نزدیک بودن آن شهر به سرحد روس برای روسیه مشکل است که در این اوضاع هرج و مرج که ممکن است به طول انجامد خودداری کند. مایل نبودن ایزولسکی به اعزام چنین اردویی دلایل واضحه دارد. ولی اگر قشون فرستاده شود رحیم خان و اتباع او خوب قلع و قمع خواهند شد و در واقع فایده به حال ایران خواهد داشت. در صورتی که اندک مخالفتی برضد اوضاع حاضر در آن تصور شود، مسیو ایزولسکی گمان نمی کند که قشون ایران بتواند کاملاً از عهده این اغتشاش برآید.

نمره - ۲۵۷

تلگراف سر نیکلسن به سر ادوارد گری مورخه ۵ نوامبر ۱۹۰۹ [۱۳ آبان ۱۲۸۸؛ ۲۱ شوال ۱۳۲۷] از پترزبورغ

روزنامه «روسیا» امروز اعلان رسمی ذیل را منتشر نمود:

بموجب خیر تازه ای که از اردبیل واصل گردیده است حکومت محلی و اعضاء انجمن و علماء به ویس قنسولگری روس متحصن شده اند و بعد از آن فوراً شاهسونها و قراداغیها شهر را تصرف نمودند. تمام بازارها و کاروانسراها و اغلب خانه ها غارت شده است. شاهسونها از ویس قنسول سه نفر از اشخاصی را که در قنسولخانه متحصن شده اند مطالبه می نمایند. بیم آن است که حمله به قنسولخانه برده شود و مستحفظین قنسولخانه که مرکب از صد نفر قزاق است نمی توانند تحمل این حمله را بیاورند. نظر به این اتفاقات یک باتالیون پیاده و دو بیست نفر قزاق - دو عراده توپ و دسته مهندس به اردبیل فرستاده شده است. یک اردوی دیگر هم در شرف حرکت به آن طرف است به جهت اینکه اگر موقع پیش آمد اقدام مجدانه در دفع این عسایر بنماید.

نمره - ۲۵۸

تلگراف سر نیکلسن به سر ادوارد گری مورخه ۵ نوامبر ۱۹۰۹ [۱۳ آبان ۱۲۸۸؛ ۲۱ شوال ۱۳۲۷] از پترزبورغ

اوضاع اردبیل

مسیو ایزولسکی امروز به من اطلاع داد که او بی‌اندازه نگران است از برای سلامتی قنسول و اتباع روس در اردبیل. شاهسونها تسلیم حاکم و علماء و اشخاص دیگر را که به قنسولخانه متحصن شده‌اند مطالبه می‌نمایند. ممکن نیست که نتیجه را پیش‌بینی نمود چون او مطمئن بود که قنسول تقاضای آنها را قبول نخواهد کرد. تلگراف آخری که از قنسول رسیده است به تاریخ دو روز قبل است. اگر حمله جدی به قنسولخانه بشود این صد نفر قزاق که در اردبیل هستند ابداً نخواهند توانست قنسولگری را محافظت کنند. ۶۰ کیلومتر مسافت مابین آستارا تا اردبیل است. دسته اول قشونی که به طرف اردبیل عازم شده است فردا به آستارا خواهد رسید. شاهسونها تعهداتی که در مقابل خلافهای مختلف خود از قبیل قتل یک نفر صاحب‌منصب روسی نموده بودند عمل نکرده‌اند. بعقیده من برای دولت روسیه فقط یک راه باقی است و آن هم فرستادن قشون کافی است که قلع و قمع از رحیم‌خان و اتباع او و شاهسونها بنماید.

مسیو ایزولسکی باز به عقیده سابق خود باقی بود که سعی دولت ایران برای جلوگیری از این اغتشاش بی‌فایده خواهد بود.

نمره - ۲۵۹

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۵ نوامبر ۱۹۰۹ [۱۳ آبان ۱۲۸۸؛ ۲۱ شوال ۱۳۲۷] از طهران.

تلگراف ذیل از کفیل ژنرال قنسولگری اعلیحضرتی عقیم تبریز رسیده است:

شاهسونها اردبیل را تصرف و غارت نموده‌اند. یاغیان ویس قنسولگری روس را محاصره کرده و تسلیم بعضی از متحصنین را مطالبه می‌نمایند. حاکم و اعضاء انجمن و قسمتی از اهالی در آنجا متحصن شده‌اند. ویس قنسول روس استدعای کمک فوری می‌نماید. ستارخان وارد تبریز گردید.

www.adabestanekave.com

نمره ۲۶۰

مراسله سر نیکلسن به سر ادواردگری مورخه ۳۱ اکتبر ۱۹۰۹ [۸ آبان ۱۲۸۸؛ ۱۶ شوال ۱۳۲۷] از پترزبورگ

آقا

من از مسیو ایزولسکی دیروز سؤال نمودم که آیا خبر تازه‌ای از اردبیل برای او رسیده است مشارالیه جواب داد که امور در آن نقطه خیلی خراب است ولی در آنجا صد نفر قزاق هستند و امیدوار بود از اینکه آنها فقط می‌توانند جان اتباع روس را محافظت نمایند زیرا که این عددی کم است و محافظت اموال آنها را بکنند. من اظهار نمودم که دولت ایران قشون به فوریت برای رفع غائله می‌فرستد. مسیو ایزولسکی ناامید بود از

اینکه قشون ایران بتواند کاری بکند و به من اطلاع داد که او دولت ایران را مسئول هر نوع خسارت که به اتباع روس وارد بیاید خواهد دانست.

جناب ایشان اظهار نمودند کمیته‌ای که امور ایران را انجام می‌دهد اساساً مصمم شده‌اند که تقریباً تمام قشون قزوین را عودت داده فقط پنجاه الی شصت نفر قزاق به جهت قنصلخانه در آنجا بگذارند.

دستجات قزاق در رشت و انزلی گذارده خواهد شد ولی تمام اینها روی هم رفته بیش از یک فوج قزاق نخواهد بود. مابقی به روسیه مراجعت خواهند کرد. مشارالیه به مسیو پاکلاوسکی تلگراف نموده که به دولت ایران این مطلب را اطلاع داده و توضیح بدهد که این اقدام بلاشبهه خود یک نشانه از خلوص نیت دولت روسیه و آرزوی آن دولت در اینکه به هیچ وجه اشکالات برای دولت شاه فراهم نیآورد خواهد بود. در همان موقع به مسیو پاکلاوسکی گفته شد که به دولت ایران اخطار نماید که اگر در آینده اتفاقی روی دهد که دولت روسیه مجبور به فرستادن قشون شود اقداماتی که در آن وقت خواهد شد بدرجات بیشتر و جدی‌تر از این دفعه خواهد بود.

امضاء نیکلسن

۱ نوامبر ۱۹۰۹ [۹ آبان ۱۲۸۸؛ ۱۷ شوال ۱۳۲۷] اعلان رسمی ذیل امروز منتشر گردید:

دولت امپراطوری صلاح چنان دیده است که در این موقع غیرلازمست اردویی که در ماه ژون گذشته به قزوین فرستاده شده بود بیش از این در آن نقطه توقف نمایند و مصمم شده است که قسمت بزرگتر آن قشون را به روسیه عودت دهد و فقط رژیمان^۱ قزاق لابینسکی^۲ که جزء همین اردو بود در ایران باقی خواهد ماند. ۵۰ نفر از این فوج در قزوین توقف خواهد نمود برای محافظت قنصلخانه روس در آن شهر و مابقی فوج در رشت و انزلی برای تقویت مستحفظین قنصلخانه ساخلو خواهند شد. اگر اتفاقات آینده معاونت این قشون را لازم داشته باشد، دولت روسیه تعویق در اقدامات لازمه نخواهد نمود.

نمره - ۲۶۱

مراسله سر نیکلسن به سر ادوارد گری مورخه ۳ نوامبر ۱۹۰۹ [۱۱ آبان ۱۲۸۸؛ ۱۹ شوال ۱۳۲۷] از پترزبورغ آقا

من افتخار دارم از اینکه راپورت بدهم امروز روزنامه اخبار رسمی اعلام ذیل را انتشار داد:

(۱) رژیمان Règiment - فوج - هنگ

2) Labinsky

عناصر یاغی و طبایع سرکش ایل معروف شاهسون که در نزدیکی سرحد قفقاز سکنی دارند اغتشاش مملکت و سقوط کاهل حکومت ایران را غنیمت شمرده در این اواخر چندین مرتبه نواحی اردبیل ایران را که در مقابل قفقاز واقع است تاخت و تاز کردند. در تابستان امسال تا نزدیکی شهر اردبیل پیش رفتند و تا مدتی هم عبور و مرور قوافل تجارتنی را در راه آستارا و اردبیل و تبریز بواسطهٔ دزدی و غارت بکلی معطوع نمودند. به این سبب مقدار زیادی مالالتجاره روس که بایستی به تجارتگاه داخله ایران حمل گردد در بندر حاجی طرخان جمع شد. بواسطهٔ اقداماتی که قنسولگریهای ما در تبریز و اردبیل نمودند در آخر ماه «اوت» توانستند چندین کاروان از مالالتجاره که جمع شده بود در تحت محافظت قزاق روسی از راه مذاکره عبور دهند. در همین موقع شاهسونها شروع حرکت به طرف اوبه‌های خود کردند. لیکن در اوایل ماه اکتبر اخبار شیوع یافت که این عشایر دوباره خیال لشکرکشی به طرف اردبیل را دارند و بعلاوه این قصد تازهٔ آنها بواسطهٔ اتفاق قراداغیها به ریاست رحیم‌خان که در محاصرهٔ تبریز معروف شده بود شکل یک نوع اقدام پلنتیکی را پیدا کرد. شاهسونها و قراداغیها مخصوصاً به هواخواهی محمد علی شاه مخلوع و بر هم‌زدن مشروطهٔ ایران پیش می‌آمدند. نظر به اضطرابی که در اردبیل پیدا شده بود فرمانفرمای آذربایجان به ستارخان معروف حکم داد تا با دسته‌ای از مجاهدین بدان جا برتند و دستورالعمل به او داده شد که نظم را برقرار ساخته و جلوگیری از اجحافات مجاهدین آن ولایت که اکثر آنها از قفقاز آمده‌اند بنماید. ستارخان وقتی که وارد اردبیل شد بدو سعی کرد که قفقازیها را خلع سلاح نموده و از شهر خارج کند لکن در این فقره موفقیت حاصل نکرد و در همان وقت شاهسونها و قراداغیها نزدیک به اردبیل شده و بیرحمانه تمام دهات عرض راه را غارت می‌نمودند. اغلب مجاهدین ستارخان از او جدا شده و به تبریز مراجعت کردند. در ۱۲ اکتبر (که ۲۵ ماه فرانسه باشد) رحیم‌خان و شاهسونها داخل شهر اردبیل گردیده و مشغول جنگ با عدهٔ قلیلی از مدافعین شهر شدند. ستارخان و حاکم خود را در قلعه محفوظ داشته و شهر را به تقدیر واگذار کردند.

خبر تازه که رسیده مشعر بر این است که ستارخان به سرآب فرار کرده و شاهسونها او را محاصره نموده و تسلیم او را می‌خواهند و چون این اتفاقات به سرعت روی داد، دولت ایران امر نمود که از تبریز قشون به اردبیل فرستاده شود و ۲۰۰ نفر قزاق ایرانی با یک عرادهٔ توپ هم از بریگاد قزاق طهران اعزام گردد ولی بی‌پولی و عدم تکمیلات نظامی حرکت اردوی تبریز را به تعویق انداخت و اردوی طهران هم بواسطهٔ بعد مسافت تصور نمی‌شود که بزودی وارد اردبیل گردد. در این موقع فقط ویس قنسول روس مقیم اردبیل صد نفر قزاق و دو عراده توپ کوچک برای محافظت خود دارد و برای آنکه این عده کم برای محافظت اتباع روس متفرق نشوند ویس قنسول به تمام اتباع روس حکم داد که در یک نقطه در تحت حمایت قنسولگری جمع شده و اموال خود را در منازل خود بگذارند.

سفیر روس به دولت ایران اطلاع داد که دولت ایران مسؤل غرامت هر نوع خسارت مالی و جانی که به اتباع روس وارد شود خواهد بود.

در همین وقت کفیل ژنرال قنسولگری روس مقیم تبریز به رحیم خان اطلاع داد که

مسئولیت اتباع روس شخصاً به عهده او است. ویس قنصل روس نتوانست که اقدام مذکور فوق را به عمل بیاورد زیرا که اهالی از ترس جان فوراً خود را در خانه‌های اتباع روس پنهان کردند و نمی‌گذاشتند ایشان از منزلهای خود خارج بشوند. در این هنگام شاهسونها و قزاق‌ها ارك را سخت بمبارده می‌نمودند و چون قنصلخانه جنب ارك واقع است لهذا آن نقطه هم در آتش بود. نظر به این اوضاع و خطری که ویس قنصل و اتباع روس را تهدید می‌نماید دولت روس اقدامات برای فرستادن استعداد فوری از نقاط نظامی قفقاز برای قنصلگری نموده است، چرا که ورود قشون از تبریز یا قزوین به اردبیل زیادتر طول خواهد کشید. نیکلسن

نمره - ۲۶۲

مراسله سر بار کلی به سر ادواردگری مورخه ۲۵ اکتبر ۱۹۰۹ [۲ آبان ۱۲۸۸؛ ۱۰ شوال ۱۳۲۷] از طهران. آقا

افتخار دارم که راپورت مستر کون کفیل ویس قنصلگری را که به سمت نمایندگی از طرف سفارت اعلیحضرتی همراه شاه سابق از طهران به انزلی رفته بود تقدیم نمایم. مسافرت بدون هیچ حادثه صورت انجام گرفت و من خوشوقتم از اظهار این مطلب که در مدت این مسافرت مناسبات مستر کون با همکار روس او و صاحب‌منصبان روس خیلی خوب بوده است.

بار کلی

ضمیمه در نمره ۲۶۲

راپورت مستر کون کفیل ویس قنصلگری. بر حسب امر و دستورالعمل وزیر مختار اعلیحضرتی من همراه شاه سابق ایران به سمت نمایندگی سفارت انگلیس از طهران تا انزلی رفتم. نماینده سفارت روس مسیو نیکراسو قنصل آتاشه سفارت بود. محمدعلی میرزا شاه سابق در ۹ سپتامبر از زرگنده به طرف انزلی حرکت کرد. ملکه سابق و اندرون همراه او بودند و مستحفظین او مرکب بودند از ۱۲۰ نفر قزاق ایرانی بسرکردگی یک صاحب‌منصب روس و سه سوار هندی از سفارت انگلیس و سه قزاق از سفارت روس. تمام این دسته در تحت فرمان کاپیتن خوبوف ادکان^۱ شاه سابق بودند. بعلاوه اتباع شخصی محمد علی میرزا اشخاص ذیل موقع را برای خارج شدن از مملکت

(۱) بهمین گونه است در اصل - شاید ادوکان = مربی باشد - م.

غنیمت شمردند: امیربهدادر جنگ برادر و برادرزاده او مجلل السلطنه، موقر السلطنه، ارشد الدوله و بارون استوواک (مصباح السلطان).

بواسطه بدی اسبهای که دولت ایران برای شاه سابق تهیه نموده بود حرکت خیلی آرام بود و در ۲۸ ماه سپتامبر وارد انزلی شدیم. در مسافرت حادثه‌ای اتفاق نیفتاد و در ۳۰ سپتامبر [۷ مهر ۱۲۸۸؛ ۱۴ رمضان ۱۳۲۷] محمد علی میرزا در کشتی نشسته به طرف روسیه عزیمت نمود. امیر بهادر و اشخاصی که با او بودند شب قبل حرکت کردند. هرچند امیر بهادر ظاهراً خوشحال بود ولی محض بی میلی شاه سابق نسبت به او رنجش خاطر حاصل نموده بود. در واقع در تمام مدت مسافرت شاه ابداً يك کلمه با او صحبت ننمود.

کون

نمره - ۲۶۳

تلگراف سر نیکلسن به سر ادوارد گری مورخه ۹ نوامبر ۱۹۰۹ [۱۷ آبان ۱۲۸۸؛ ۲۵ شوال ۱۳۲۷] از پترزبورغ. استعداد عازم اردبیل شده‌اند. من اطلاع حاصل نموده‌ام که اقدامی برضد شاهسونها نخواهد شد برای آنکه خسارت جانی برای روسها حاصل نشده است، هرچند که در موقع غارت ضرر مالی وارد آمده است. قشون روس نظم را در شهر برقرار خواهند کرد و اگر قشون ایران وارد گردد نخواهند گذاشت که در شهر جنگ بشود اگر چه مسیو ایزولسکی می‌گفت ممکن است در نقاط دیگر با شاهسونها جنگ نمایند. جناب وزیر به من اطلاع داد که رحیم خان به سراب وارد شده است و اظهار نموده است که با قزاقها و شاهسونها متفقاً به طرف طهران حرکت خواهد کرد.

نمره - ۲۶۴

تلگراف سر بارکلی به سر ادوارد گری مورخه ۱۱ نوامبر ۱۹۰۹ [۱۹ آبان ۱۲۸۸؛ ۲۷ شوال ۱۳۲۷] از طهران.

غرب آذربایجان

مسیو پاکلاوسکی به من اطلاع داد که به قشون مأمور اردبیل همان دستور العمل که به قشون تبریز داده شده بود، داده شده است که در امور اداری مداخله نکرده ولی نگذارند در راه آستارا نزدی و غارت بشود و کاروانی را که احوال غارتی حمل می‌کنند توقیف نمایند. قشون در سرحد آستارا حاضر نگاه داشته خواهد شد ولی در صورت لزوم از سرحد حرکت خواهند نمود.

نمره - ۲۶۵

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۱۵ نوامبر ۱۹۰۹ [۲۳ آبان ۱۲۸۸؛ ۱ ذی‌قعدة ۱۳۲۷].
شاه امروز عصر مجلس را افتتاح نمود.

نمره - ۲۶۶

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۱۷ نوامبر ۱۹۰۹ [۲۵ آبان ۱۲۸۸؛ ۳ ذی‌قعدة ۱۳۲۷] از طهران.
مسیو پاکلاوسکی تلگراف ذیل را که مفاد تلگراف ویس قنسول روس در اردبیل است برای من فرستاد:
بعد از دو روز مذاکره رحیم‌خان و اتباع او از شهر خارج شدند.
یک مجلس آداب مذهبی که در آن هم علماء و هم کشیشان ارانیه حضور داشتند برای شکرگذاری [= گزاری] از خلاصی شهر منعقد گردید و بعد هم از طرف قشون روس نمایشی داده شد.

www.adabestanekave.com

نمره - ۲۶۷

مراسله سر نیکلسن به سر ادواردگری مورخه ۱۲ نوامبر ۱۹۰۹ [۲۰ آبان ۱۲۸۸؛ ۲۸ شوال ۱۳۲۷] از پترزبورغ.
من از مسیو ایزولسکی سؤال نمودم که آیا خبر دیگری از اردبیل برای ایشان رسیده است؟ گفتند خبر تازه که به ایشان رسیده این است که رحیم‌خان حاکم برای شهر معین کرده و حاکم هم با عده در ارك منزل کرده است. قسمت مهم قشون رحیم‌خان در اردوگاه مستحکمی نزدیک شهر اقامت دارند. رحیم‌خان از ویس قنسول روس ملاقات نموده و تقاضای خود را برای تسلیم اشخاصی که در قنسولخانه متحصن شده‌اند پس گرفته است و اظهار صداقت و با وفایی نسبت به روسیه نموده و پیشنهاد کرده است کله خوب است روسیه تمام نقاطی را که قشون او در آنجا توقف دارند تصرف نماید.
اهالی اردبیل از ورود قشون روس خوشحال شده و حالا تقاضای تبعیت روس را می‌نمایند. مسیو ایزولسکی گفت لازم به اظهار نیست که تمام خواهش و پیشنهادهای فوق رد شده است.

من سؤال نمودم که آیا رحیم‌خان در خصوص حرکت به طرف طهران اظهاری کرده است؟ جناب وزیر جواب دادند که نمی‌دانم چنین اظهاری کرده است یا نه! من گفتم از قراری که اطلاع حاصل نمودم استعداد کافی از طهران به طرف اردبیل حرکت کرده است. گفتند محتمل است جنگی واقع بشود. اگر قشون دولتی فتح کرد آن وقت معلوم خواهد گردید که دولت ایران می‌تواند بقوه خود نظم را در آن صفحه برقرار سازد

ولی اگر برخلاف، رحیم‌خان غلبه کند آن وقت به طرف طهران یا تبریز حرکت خواهد کرد و لازم است تا وقتی نتیجه این نزاع معلوم شود قشون روس در قزوین توقف نماید. مسیو ایزولسکی اظهار نمودند به‌وجب اخبار واصله به ایشان اوضاع تبریز خوش نیست. ظاهراً نفاقی مابین ستارخان و فداییهای او از یک طرف و با فرمانفرمای آذربایجان از طرف دیگر ظهور دارد و قسول روس بیم آن را دارد که ممکن است اغتشاش روی دهد.

نمره ۵ - ۲۶۸

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۳۰ اکتبر ۱۹۰۹ [۷ آبان ۱۲۸۸؛ ۱۵ شوال ۱۳۲۷] از طهران.

بعد از راپورت آخری که در خصوص اوضاع فرستادم اغتشاش در شرق آذربایجان بروز نموده رحیم‌خان و شاهسونها اردبیل را تهدید می‌نمایند. از قراری که می‌گویند رحیم‌خان اظهار کرده است که برای محمد علی میرزا قیام نموده و این اقدامات را می‌نماید ولی سابقه او نشان می‌دهد که مقصود او غارت است و خیال سیاسی در سر ندارد. دولت ایران سعی کاهل به عمل می‌آورد که دفع این سردسته دزدان غارتگر را بکند.

مخبرالسلطنه از تبریز ۱۵۰۰ نفر استعداد برای ستارخان فرستاده است که همراه خود او ۱۰۰۰ نفر موجود است ۱۵۰۰ نفر هم از طهران اعزام شده است. این قشون اخیر خوب جنگ خواهند کرد چون مرکب است از عده‌ای قزاق ایرانی و بختیاری و ۳۰۰ نفر مجاهد (داوطلبهای ملتی که در رولوسیون [= انقلاب] با سپهدار بودند) در تحت فرمان بیرم که در واقع روح قشون سپهدار بود و بعد از آن هم در ریاست پلیس طهران کارهای بسیار خوب کرده است.

اطلاعاتی که برای من رسیده است نشان می‌دهد که به استثنای اردبیل نظم و امنیت در سایر ایالات نسبتاً خوب است.

سید عبدالحسین لاری به طهران احضار شده است و من دیگر نشنیده‌ام که بواسطه این سید لنگه مورد خطری واقع شده باشد.

ایزدخواست که سرحد مابین فارس و اصفهان است بواسطه ایل کوه کیلویه [کهگیلویه] خیلی ناامن است و بغیر از این نقطه اوضاع راههای جنوب بهبودی حاصل کرده است. راههای از یزد به اصفهان و کرمان برای کاروان باز شده است و قوافل شروع به حرکت در راه بوشهر و شیراز نموده‌اند. اگر چه من امروز صبح اطلاع حاصل نمودم که قشقاییها راه مابین کازرون و شیراز را بسته‌اند.

در طهران هیچ علایم اغتشاش نیست و راه رشت به طهران هم خوب است.

در اوایل بیان این وقایع نقاری مابین مجاهدین پیدا شده بود ۶۰ الی ۷۰ نفر از مجاهدین یک متینگی داده و شاکی بودند که سپهدار موجب ایشان را به طور تناسب نمی‌دهد اخبار وحشتناک در این خصوص شیوع پیدا کرد ولی این حرکت مجاهدین بکلی از روی مسالمت بود و ابداً جای آن نبود که تصور اغتشاش بشود. سپهدار رئیس‌الوزراء

در یکی از این متینگها حاضر شده و ظاهراً رفع شکایت آنها را نموده است زیرا که دیگر از این قبیل نمایشها داده نشد.

اوضاع دولتی تقریباً همان طوری که چهار هفته اخیر بود باقی است ظاهراً ملتیان عمده با دولت متفق هستند چنانکه وثوق الدوله یکی از آنها داخل کابینه شده و به وزارت عدلیه بجای فرمانفرما برقرار گردیده است.

از قراری که می گویند فرمانفرما محض آن استعفاء داده است که در کابینه آتی کار بهتری پیدا کند. در هر صورت عقیده عموم آن است که بعد از افتتاح مجلس کوشش زیاد خواهد شد که وزرای حالیه را به هم بزنند.

بیش از شصت نفر وکیل می گویند در طهران حاضرند. عده ای که می شود با آن عده مجلس منعقد گردد ۶۱ نفر است ولی چون انتخاب بعضی از وکلاء ولایات که به طهران آمده اند شاید موافق قانون نشده باشد به این جهت تا دو هفته دیگر مجلس باز نخواهد شد.

همکار روس من پیشنهاد نموده است که قسمت عده قشون روس در قزوین مراجعت نمایند.

(متمم این مراسله): ۳۱ اکتبر [۱۸ آبان؛ ۱۶ شوال] بعد از نوشتن مطلب فوق همکار روس من اطلاع داد که دولت متبوعه او مصمم شده است که قسمت عده قشون قزوین را مراجعت دهد که ۶۰ نفر در قزوین و ۴۰۰ نفر الی ۵۰۰ نفر عجلتاً در رشت و انزلی باقی خواهند ماند.

www.adabestanekave.com

نمره - ۲۶۹

مراسله سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۴ نوامبر ۱۹۰۹ [۱۲ آبان ۱۲۸۸؛ ۲۰ شوال ۱۳۲۷] از طهران.

آقا

من افتخار دارم که لفاً مجملی از وقایع چهار هفته اخیر ایران را بطور معمول برای شما بفرستم.

بارکلی

ضمیمه در نمره ۲۶۹

مجملی از حوادث اخیر که انتهای آن ۴ نوامبر است

طهران

وثوق الدوله یکی از رؤسای ملتیان بجای فرمانفرما وزیر عدلیه شده است. این تعیین کار تازه ای است به جهت آنکه وثوق الدوله تا بحال هیچ وقت داخل وزارتت نبوده است. ناصرالملک در ۳۰ اکتبر وارد طهران شد. هیئت دولت هنوز تا افتتاح مجلس به طور

هوقتی است. کمیته که هرچند روز يك مرتبه برای مذاکرات در امور عمومی منعقد می‌گردد وزراء را در کارها کمک می‌کنند. صورت مذاکرات این کمیته در روزنامه‌ها درج می‌شود. از این مذاکرات همچو معلوم می‌شود که این کمیته به شکل يك پارلمان موقتی حرکت می‌نماید. پلتيك خارجی و داخلی مملکت در این مجالس گفتگو می‌شود. اعمال وزرا را تنقید می‌نماید و همچنین يك نظارت غیررسمی در امور دولتی دارد.

در طهران تقریباً ۶۴ نفر وکیل که این عده قدری بیش از عده کافی برای انعقاد مجلس است حاضر شده‌اند. ازقراری که می‌گویند وکالتنامه بعضی از نمایندگان ولایات صحیح نیست به این سبب مایل‌اند که عده مکفی از وکلاء حاضر بشوند تا اینکه اطمینان از عده مقررہ برای رسمیت پیدا کردن مجلس حاصل گردد. بعلاوه عمارت مجلس که در بمباردهان ۱۹۰۸ تقریباً خراب شده بود مشغول مرمت هستند و هنوز هم به هیچ وجه تمام نشده است ولی امید است که قبل از آخر ماه نوامبر مجلس منعقد گردد.

چرچیل

تبریز

۱۹ نفر از نمایندگان آذربایجان برای مجلس شوری انتخاب شده‌اند. آنها روی هم رفته اشخاص بی طرف هستند و اگر رئیس دسته آنها شخص کافی باشد خیلی مفید برای اجزای اصلاحات خواهند بود. ۵ نفر از آنها که تقی زاده و مستشارالدوله هم جزو آنها هستند اعضای مجلس سابقند. در این نوزده نفر فقط چهار نفر از ملاءهای جزو هستند و این مطلب که در واقع يك اثر مهم انتخابات است کاسته شدن نفوذ علماء را نشان می‌دهد ۱۷ نفر از این ۱۹ نفر وکیل متعلق به شهر تبریز است. جای تأسف است که نمایندگان کافی از طرف سایر شهرها و نواحی دوردست انتخاب نشده‌اند ولی این مسئله تا يك اندازه راجع بخود قانون انتخابات است. به عقیده فرمانفرمای آذربایجان طریق انتخاب مستقیم حق انتخاب را در کلیه توابع ایالت بهتر و معتدلتر به موقع اجراء می‌گذاشت. باستثنای اردبیل سایر نقاط آذربایجان خواهوش است. اغتشاش اردبیل بواسطه رحیم خان است که بعد از آنکه قشون روس اهر را تخلیه نمودند او جمعیتی فراهم کرده و شاهسونها را که بعضی از رؤسای ایشان در تحت اطاعت دولت آمده بودند تحریک به یاغیگری نمود. این دو قوه متفقاً در ۲۲ اکتبر تقریباً اردبیل را محاصره نموده و جنگ زیادی هم واقع شد.

بواسطه قطع سیمهای تلگراف وصول اخبار خیلی به تعویق افتاد.

ایالت اقدامات فوری برای تهیه استعداد و فرستادن به استخلاص ستارخان که با هزار نفر در اردبیل محصور است بعمل آورد تا در ۲۸ اکتبر باقرخان با هزار و پانصد نفر سواره و پیاده از تبریز حرکت نمود. صمدخان هم ۸۰۰ نفر در مراغه حاضر کرده است که بمحض امر حرکت نماید. ضمناً ایالت رشیدالملک را با صد نفر قزاق ایرانی برای مذاکره با یاغیان به سرآب فرستاد. ژنرال قنسول روس کاغذی به رشیدالملک داد که به رحیم خان ارائه بدهد. مدلول آن نوشته این بود که او شخصاً مسئول خسارت وارده بر جان و مال تبعه روس

خواهد بود.

مسیو میلر يك چنین دستورالعملی به ویس قنصل روس مقیم اردبیل فرستاد که به رحیم خان پیغام بدهد امید است که این مذاکرات نتیجه خوبی ببخشد.

از طهران قشونی که مرکب از ۱۶۰۰ نفر به انضمام سه عراده توپ است به ریاست مسیو پیرم رئیس پلیس بصوب اردبیل فرستاده شد.

۲۰۰ نفر قزاق ایرانی با ۴ عراده توپ از طهران و ۲۰۰ نفر سوار اینانلو از زنجان که برای فرمانفرمای آذربایجان اعزام شده بود در ۲۲ ماه اکتبر وارد تبریز شدند.

تخفیف در قشون روس متوقف در آذربایجان در ۱۷ اکتبر شروع نمود و يك باطری توپ صحرایی و ۲ گروهان پیاده از تبریز به طرف روسیه حرکت کردند.

در ۱۹ همین ماه دو گروهان پیاده و نیم گروهان ساپورا و عده ای اسب و آدم از باطری توپهای کوهستانی مراجعت کردند. در ۲۱ ماه اکتبر ژنرال اسنارسکی و اجزاء او عزیمت کردند. در ۲۳ اکتبر ژنرال قنصل روس اظهار داشت که هزار نفر در تبریز و صد نفر پیاده در ارومیه و صد قزاق در اردبیل باقی است.

قزوین

۱۶۰۰ نفر از قشون روس هنوز در قزوین است و در این ماه اخیر دستجات قشون در منازل بین راه رشت گذاشته شده است. دولت روسیه مصمم گردیده است که تمام قشون خود را غیر از ۶۰ نفر در قزوین و ۴۰۰ نفر در رشت و انزلی بقیه را خارج نماید.

رشت

آرامی برقرار است. از قراری که می گویند حکومت با انجمن محلی ضدیت دارند ولی ضدیت هنوز علنی نشده است چون عده ای قزاق ایرانی از طهران به رشت وارد شد بیشتر از مجاهدین قفقازی را مرخص نمودند.

زنجان

مذاکرات مابین دولت و ملا قربان علی تا آخر ماه اکتبر در جریان بود. بعد ترتیب خوبی داده شده و حکومت وارد زنجان گردیده و به کار خودش مشغول شد.

مشهد

این نقطه آرام مانده است. هرچند که ایالت و انجمن محلی دارای هیچ گونه اقتداری نیستند.

به موجب راپورت فقدان پول و نبودن کار در تزاید است. نظر به حکم اکیدی که از طرف وزیر داخله شده است مجاهدین محلی اسلحه خود را تسلیم و در يك مکان جمع کرده اند ولی باز هم از آنها مسلح در معابر دیده می شوند.

اصفهان

شهر و اطراف منظم است. صمصام‌السلطنه اظهار میل به دادن استعفاء نموده است. به استثنای راه شیراز در نزدیکی ایزدخواست که کوه گیلویه [کهگیلویه]ها چندین کاروان و دهات را غارت کرده‌اند سایر راهها امن است. کوه کیلویه‌ها قزاقان ایرانی را که در ۱۱ ماه اکتبر از اصفهان به طرف شیراز حرکت می‌کردند در شمال ایزدخواست نگاه داشته‌اند. استعداد بختیاری برای باز نمودن راه فرستاده شده است.

کاشان

نایب حسین هنوز آزاد است ولی استعداد برای گرفتاری او فرستاده شده است. مأمورین ایرانی در اصفهان از ژنرال قسولها خواهش نموده‌اند که اگر نایب حسین خواست به قسولگریها متحصن شود به او اجازه ندهند.

سلطان آباد

مستر استروس کفیل ویس قسولگری خبر می‌دهد که اهالی عراق [اراک] از دست بختیاربها به کلی بجان رسیده‌اند. بعد از آنکه واقعه غارت کردن حسین خان ضرغام بختیاری بلوک کزاز را به طهران خبر رسید وزیر داخله به برادر خود حاجی خسروخان حکم نمود که از بختیاری به عراق [= اراک] رفته مرتکبین را تنبیه و اموال مسروقه را به صاحبان آن مسترد سازد. حاجی خسروخان به طرف عراق [= اراک] حرکت کرد و در پانزدهم ماه اکتبر به طهران تلگراف نمود که دستورالعمل را به موقع اجراء گذاشته است. مستر استروس می‌گوید که مطلب از این قرار نیست و اظهار می‌دارد که حاجی خسروخان با حسین خان ضرغام متحد شده چند پارچه ده و ۵ ایل لر را غارت کرده و گله و گوسفند زیادی به سمت بختیاری برده‌اند.

سفیر اعلیحضرتی دقت نظر وزیر داخله را به این راپورت مستر استروس جلب نموده وزیر داخله قول داد که در این خصوص رسیدگی خواهد نمود. در سلطان آباد يك ملای مهمی است که موافق راپورت مستر استروس بختیاربها با او خیلی همراه هستند و اهالی را خیلی اذیت می‌کنند از قرار معلوم حاکم حالیه بدتر از بی‌فایده است.

یزد

در بیست و هشتم ماه سپتامبر تفتیها يك ده پارسی موسوم به قاسم آباد را غارت نموده مرد و زن را کتک زده و بعلاوه غارت زیاد سه نفر مرد را هم با خود بردند. محبوسین را پس از صده زدن و پول گرفتن رها کردند.

در بیست و نهم ماه اهالی قاسم آباد و عده‌ای از پارسیها و تجار و غیره شهری محض شرارت تفتیها که در این موقع دزدی و غارت و کارهای دیگر در اطراف یزد می‌کردند به ویس قسولگری انگلیس متحصن شدند. آنها تا نوزدهم ماه اکتبر در تحصن باقی بودند تا اینکه حاکم جدید سردار جنگ بختیاری وارد شده و به آنها اطمینان داد که از ایشان

حمایت کرده و نقتیها را تنبیه خواهد نمود. ورود حاکم جدید اثر خوبی به اوضاع بخشیده است. راهها باز و امن است.

کرمانشاهان

صلح مابین دو دسته بتوسط داودخان رئیس ایل کلهر داده شده است. امنیت خارج شهر را به او سپرده‌اند و کمیته از اعیان ولایت نظم داخل شهر را به عهده گرفته‌اند. چون از طهران قشون برای حکومت نرسیده است حاکم هم به دولت اطلاع داده که مسئولیت را برعهده نخواهد گرفت. اخبار نفاق در پایتخت لطمه به امور وارد آورده است و تا مدتی که کارها در مرکز به یک اساس محکمی پایدار نشود هیچ انتظار اصلاح در امور ولایتی نباید داشت.

دولت مرکزی داودخان را به ریاست ایل کلهر منصوب نموده است. مشارالیه تمام رؤسای ایل را جمع نموده و آنها را قسم داده است که همیشه با او همراه باشند. می‌گویند داودخان به آنها گفته است مالیات را ندهید و غارت هم نکنید ولی حمله به زوار و اموال تجار نیاورید.

اگر اوضاع جدید به همین حال باقی بماند و از داودخان بخواهند که امنیت را برقرار سازد مشارالیه خواهد گفت که این کار ممکن نیست مگر آنکه به رؤسا پول داده شود تا آنها پلیس مخصوص تشکیل بدهند.

اغلب از اموالی که به سرقت رفته بود و در راپورت ماه گذشته درج شده بود به صاحبان آنها مسترد ساختند.

کرمان

شهر و اطراف آرام مانده‌اند. رفعت نظام را از بم به طهران احضار نمودند ولی اهالی دکاکین را بسته و به تلگرافخانه بست رفته‌اند که نمی‌گذاریم مشارالیه حرکت کند، چونکه او آنها را از حمله بلوچ حفظ می‌نماید. رفعت نظام در ۲۸ ماه سپتامبر به طرف طهران عزیمت نمود می‌گویند که تمام رؤسای بلوچ مابین خود صلح نموده و هر یک از آنها نقاط و قلعه‌های خود را در دست دارد.

شیراز

حکمران جدید سهام‌الدوله جدیدت فوق‌العاده برای ترتیب اداره ایالت نموده است و چندین اداره با مشاغل معلومه را تشکیل داده است از قبیل عدلیه - نظمی - قشون مالیه و امور ایلاتی مشارالیه اصرار دارد که ادارات مذکوره وظایف خود را انجام دهند. نصرالدوله را تمکین محض کرده است و او را مجبور می‌نماید که در تمام کارهای رسمی با حکومت همراه باشد. نشانه اول ورود او به دار زدن یک نفر لوطی معروف نوکر نصرالدوله بود. این کار و سیاستهای دیگر اقتداری برای او حاصل نموده است.

عجالتاً تمام مخالفین او بی حرکت شده‌اند ولی حکمران دشمن زیاد مخصوصاً مابین علماء پیدا کرده است و قنسول اعلیحضرتی گمان می‌کند که اگر او بتواند خود را نگاه دارد در واقع معجزه کرده است.

حکمران جدید مبلغی از دعاوی اتباع انگلیس را تأدیه نموده و برای مابقی هم مشغول قرار و مدار است.

اوضاع عمومی را اجمالاً می‌توان این طور بیان کرد که حکمران جدید بواسطه اطمینانی که به شخص خود دارد و با جدیتی که هیچ‌امر مشکلی را صعب نمی‌شمارد تمام اشخاص را که با او طرف شده‌اند ترسانده است ولی احتمال نمی‌رود که نایب‌های او در ولایات جزو همین اثر را ببخشند و هنوز معلوم نیست که اگر ضدیتی با او بکنند بتواند مقاومت نماید مگر آنکه قوه از مراکز برای او برسد.

چیزی که معلوم نیست عقیده ایلات در حکومت جدید است.

سید عبدالحسین لاری که به طهران احضار شده است ورود او به شیراز ممکن است اسباب اغتشاش بشود.

مستر بیل گمان می‌کند که بهتر آن است که مستحفظین قنسولگری توقف خود را مداومت بدهند تا اینکه یا قشون از طهران برسد و یا فارس از خطر سید ایمن شود.

حیدرخان کهارجی از زخمی که یکی از نوکرهای او به او زده وفات یافت و اتباع او از کازرون حرکت کردند.

راه مابین کازرون و کنارتخته از قراری که راپورت رسیده خیلی ناامن است. می‌گویند این راه در دست ایل قشقایی است و آنها مشغول چپاول هستند. خیلی جای تأسف است که اغتشاش در این راه دومرتبه شیوع پیدا کرده است زیرا که کاروان به تازگی شروع به حرکت از این راه به بوشهر کرده بود.

خلیج فارس

بوشهر

انجمن محلی هفته‌ای دو سه مرتبه منعقد می‌گردد ولی ظاهراً کار مهمی از پیش نمی‌برد. به تحریک عامل سید عبدالحسین لاری انجمن به طهران تلگراف نهوده و سید را مشروطه خواه و بی‌تقصیر از یغما و سایر کارهایی که درباره او گفته شده معرفی کرده است. از مرکز جواب داده‌اند که انجمن در این خصوص مداخله نکند.

لنگه

در ۳۰ سپتامبر قنسول اعلیحضرتی مقیم بندرعباس به بوشهر تلگراف کرده است که از آژان ززیدانس لنگه برای او راپورت رسیده که سید عبدالحسین لاری بستک را تصرف نهوده و اهالی لنگه خیلی در اضطرابند و عده زیادی هم از آنجا خارج شده‌اند. حکومت که در بندرعباس است به کاپیتن ری اطمینان داد که شهر محفوظ خواهد بود چون او کشتی پرسپلیس را با قشون برای حفظ شهر فرستاده است.

محمیره

فخرالملك حاكم جديد عربستان [خوزستان] در اواخر ماه سپتامبر مشغول كار خود گردید. ورود او مقارن شد با تجدید دزدی در راه شوشتر و دزفول. در این راه ایل سگوند ۷۰۰ مال بارکش و بارهای آن را غارت کرده. حاکم از قرار معلوم بدون قدرت است. دولت مرکزی از سردار ارفع خواهش نموده است که مثل سابق که حاجی سیفالدوله حاکم بود باز هم در معنی حکومت عربستان [خوزستان] را بعهده بگیرد. سردار ارفع اظهار کرده است که این تعهد را نخواهد کرد زیرا که فخرالملك بدون مشورت او به حکومت تعیین شده مسئولیت حکومت عربستان هم باید به عهده او تنها باشد. سردار ارفع نماینده خود را از شوشتر و دزفول احضار کرده است. شروع اغتشاش را مترصد باید بود.

ماژور استوکس آتاشه میلیتر

نمره - ۲۷۰

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۲۴ نوامبر ۱۹۰۹ [۲ آذر ۱۲۸۸؛ ۱۰ دی قعدة ۱۳۲۷] - از طهران

اوضاع شرق آذربایجان

راجع به تلگراف ۱۱ نوامبر من:

کفیل ژنرال قنصلگری اعلیحضرتی مقیم تبریز به من اطلاع می دهد که ۳۲۰۰ نفر فزون روس اردبیل را تصرف نموده و فوجی را که من راپورت داده بودم در آستارا حاضر خواهند بود، یقیناً داخل در عده مذکور فوق هستند.

نمره - ۲۷۱

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۲۵ نوامبر ۱۹۰۹ [۳ آذر ۱۲۸۸؛ ۱۱ دی قعدة ۱۳۲۷] از طهران.

مسیو پاسک ژنرال قنصل روس مقیم بوشهر و مسیو کاولوبوسکی کفیل ژنرال قنصلگری بوشهر از شیراز به بوشهر عزیمت می کردند. در دومنزلی خارج شیراز نزدیک دشت ارژن بویراحمدی که طایفه ای از ایل کوه کیلویه [کهگیلویه] هستند به آنها حمله برده چندین نفر از همراهان ایشان مجروح و یک نفر قزاق روسی مقتول شده است. مسیو پاسک با همراهان خود به خان زینان^۱ مراجعت نمودند. مستر ولات طبیب تلگرافخانه به اتفاق قنصل اعلیحضرتی مقیم شیراز با عده ای سوار هندی و ایرانی به کمک آنها رفته. من این اقدام مستر بیل را که همراه مستر ولات رفته است تصویب نمودم زیرا که رفتن طبیب تنها با ایرانیها برای طبیب خطر داشت.

نمره - ۲۷۲

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۲۵ نوامبر ۱۹۰۹ [۳ آذر ۱۲۸۸؛ ۱۱ ذی قعدة ۱۳۲۷] از طهران.

راجع به تلگراف ۲۵ نوامبر:

مسیو پاکلاوسکی به من اطلاع داد که چندین کاروان که بلاشک محض امنیت با مسیو پاسک همراه شده بودند دیروز صبح ۲۵۰ نفر از ایلات به آنها تاخت آورده و مقتولین علاوه بر اشخاصی که در تلگراف سابق خود ذکر کردم عبارت است از ۱۲ نفر ایرانی که يك نفر آنها رئیس مستحفظین کاروان بوده است. جنگ يك ساعت و نیم طول کشید. ایلات کاروان را غارت کردند.

نمره - ۲۷۳

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۲۷ نوامبر ۱۹۰۹ [۵ آذر ۱۲۸۸؛ ۱۳ ذی قعدة ۱۳۲۷] از طهران.

(خواهش می‌کنم رجوع به تلگراف ۱۸ ماه ژویه من نمایید)

دولت ایران به من اطلاع داد که مجلس تعیین عضدالمک را به نیابت سلطنت تصویب نمود.

نمره - ۲۷۴

تلگراف سر نیکلسن به سر ادواردگری مورخه ۲۸ نوامبر ۱۹۰۹ [۶ آذر ۱۲۸۸؛ ۱۴ ذی قعدة ۱۳۲۷] از پترزبورغ.

دیروز در ضمن ملاقات، مسیو ایزولسکی در خصوص اتفاق تأسف‌انگیزی که در جنوب ایران روی داده است با من مذاکره نمود.

جنات وزیر اظهار داشته که در يك موقع دیگر هم همین ایلات حمله به کفیل ویس قنسل روس برده‌اند و هیچ اقدامی از طرف دولت ایران به عمل نیامد. این دفعه دولت روسیه تنبیه مرتکبین و تأدیه خسارات را حتماً مطالبه خواهد کرد و در این باب پیشنهاد به دولت ایران خواهد شد. جناب ایشان گفتند که این نوع حوادث است که مراجعت قشون روس را به تعویق می‌اندازد.

نمره - ۲۷۵

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۲۸ نوامبر ۱۹۰۹ [۶ آذر ۱۲۸۸؛ ۱۴ ذی قعدة ۱۳۲۷] از طهران.

کفیل ژنرال قنسلگری اعلیحضرتی مقیم تبریز به من اطلاع می‌دهد که شاهسونها به

قشلاق خود در مغان و رحیم‌خان به قرارداد مراجعت نمود.

نمبره - ۲۷۶

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۲۹ نوامبر از طهران.
تلگرافی از کفیل قنولگری اعلیحضرتی مقیم شیراز برای من رسیده است که مشعر
است براغتشاش دیروز شهر.
اشرار عمارت حکومتی را چاپیده‌اند و حاکم مجبور شده است از دارالحکومه فرار
نماید.

اغتشاش موقتاً تخفیف یافته است ولی مستربیل بیم از آن دارد که مجدداً شروع بشود
و گمان نمی‌کند که حکومت بتواند اقتدار خود را پایدار نماید. در این دو هفته اخیر
هیجانی در شیراز بود ولی من از جزئیات آن اطلاعی ندارم. حاکم مکرر اظهار داشته
است که اگر قشون برای کمک او فرستاده نشود استعفاء خواهد داد و من نمی‌دانم اگر او
استعفاء کند کی بجای او منصوب خواهد شد.
من به دولت ایران فشار آورده‌ام که استعدادی به آن صوب بفرستند. می‌گویند که یک
فوج از اصفهان به طرف شیراز حرکت کرده.

نمبره - ۲۷۷

تلگراف سر بارکلی به سر ادواردگری مورخه ۳۰ نوامبر ۱۹۰۹ [۸ آذر ۱۲۸۸؛ ۱۶
ذی‌قعدة ۱۳۲۷] از طهران
مسیو پاکلاوسکی به من اطلاع می‌دهد که دولت روسیه مصمم شده که اکثر قشون خود
را از اردبیل خارج نماید.
تمام شد ترجمه ایران نمبره (۱) سال ۱۹۱۰ که متمم وقایع ایران نمبره ۲ (۱۹۰۹)
است و مشهور به کتاب آبی است. بتاریخ:
دهم شهر شعبان ۱۳۳۰ هجری مطابق ۲۶ ماه ژویه
۱۹۱۲ میلادی